NIC. DENSUȘIANU, *Vechi cîntece și tradiții populare românești.* Texte poetice din răspunsurile la „Chestionarul istoric" (1893—1897). Text ales și stabilit, studiu introductiv, note, variante, indici și glosar de I. Oprișan, București, Minerva, 1975, 396 p.

Editarea selectivă a textelor folclorice primite de Nicolae Densușianu în răspunsurile la *Cestionariu despre tradițiunile istorice și anticitățile țerilor locuite de români* (I, București, 1893; II, Iași, 1895) oferă, în primul rînd specialiștilor, un prețios material documentar, ignorat multă vreme, sau cunoscut numai parțial de foarte puțini cercetători și, în același timp, o antologie de texte poetice populare din cele mai frumoase.

Studiul introductiv propune o nouă optică asupra savantului nedreptățit de posteritate, care a fost Nic. Densușianu. Contribuția sa în istorie și folcloristică este reconsiderată de I. Oprișan cu deplină obiectivitate.

Frate cu Aron și unchi al lui Ovid Densușianu, Nic. Densușianu născut în satul Densuș (Ținutul Hațegului și nu al Făgărașului, cum, greșit, îl localizează autorul studiului introductiv) este comparat cu B. P. Hasdeu ca erudiție și preocupări.

După debutul în revista „Familia", cu poezie și articole de istoria culturii, Nic. Densușianu devine colaborator al ziarului „Orientul latin", unde continuă să publice însemnări de călătorie, recenzii și studii de folclor. Prima lucrare istorică, scrisă în colaborare cu Fr. Damé, studiază elementul latin în Orient, *Les Roumains du sud, Macédoine, Thessalie, Epire, Thrace, Albanie, avec une carte etnographique (L'Elément latin en Orient)*, Paris-Bucarest, 1877, și marchează începutul unei orientări mai ferme spre cercetarea istorică.

În urma unei asidue documentări în bibliotecile și arhivele din Transilvania și Ungaria, Densușianu scoate la lumină, în 1880, un volum de documente referitoare la istoria românilor, care-i va aduce titlul de membru corespondent al Academiei Române, apoi o monografie a răscoalei lui Horia (1884), distinsă cu premiul „Heliade Rădulescu".

Urmînd direcția propusă de Academie, de a se reconstitui istoria românilor de după retragerea romanilor și pînă la întemeierea Principatelor, Nic. Densușianu mai publică, în 1885, un volum de *Monumente pentru istoria Țierei Făgărașului* și, între 1887—1897, șase volume de documente apărute în colecția Hurmuzachi, acestea din urmă culese cu prilejul călătoriei de studii pe care a făcut-o în Croația, Istria, Dalmația și Italia. Constatînd precaritatea izvoarelor în legătură cu această perioadă și posibilitatea de a extrage informații consemnate în cultura tradițională, Densușianu alcătuiește *Chestionarul*, conceput cu scopul de a-i furniza argumente în sprijinul ipotezei că Dacia ar fi fost centrul imperiului pelasg, cu o civilizație antică, din care s-ar fi dezvoltat apoi culturile țărilor din bazinul Mediteranei (teorie dezvoltată în monumentala lucrare *Dacia preistorică*, apărută postum, în 1913).

Pentru studiul istoriei, Nic. Densușianu a apelat la folclor, mitologie, etnografie, artă populară, drept cutumiar, medicină populară, meteorologie, zoologie și botanică populară, la lingvistică, psihologie, antropologie ș.a. Concepția sa modernă asupra istoriei a fost însă subminată de exagerările de interpretare, istorist-mitologizante.

Chestionarul, întocmit pe baza unei ample documentări, se referă, în prima parte, la popoarele vechi, la relicve materiale, urme de așezări, îndeletniciri, in-

stituții și personalități istorice, iar în cea de a doua parte, la mituri, credințe și rituri, cu intenția de a descoperi urme ale vechii culturi pelasge.

Numărul de colaboratori, peste o mie, este, după statistica lui I. Oprișan, cel mai mare din istoria tuturor anchetelor indirecte, iar numărul localităților din care s-au primit răspunsuri este de 939, reprezentînd toate județele și provinciile românești. Printre „referenții" care au trimis răspunsuri figurează multe nume care au intrat în istoria folcloristicii : Tit Bud, G. Cătană, Th. Bălășel, Teofil Frîncu, Al. Vasiliu, Sofroniu M. Liuba, A. Iana, M. Lupescu, I. Teodorescu ș.a. Recomandările făcute culegătorilor au fost de natură să asigure un înalt grad de autenticitate materialelor, care au fost însoțite de indicații referitoare la informatori, la data și locul culegerii, și chiar încercări de redare a particularităților fonetice dialectale. Interesul deosebit cu care au fost urmărite faptele de istorie, reflectat și în formularea întrebărilor, a făcut ca, în răspunsuri, folclorul să nu fie reprezentat deopotrivă în toate aspectele sale, ci mai cu seamă prin speciile care puteau fi interpretate din punct de vedere istoric : legende, tradiții, balade, colinde, credințe și obiceiuri. Poezia lirică este, din această cauză, nereprezentativă atît în ce privește răspîndirea cît și tematica sa.

Pornind de la ideea că bătrînii sînt depozitarii celor mai vechi informații, Nic. Densușianu îi recomandă exclusiv ca subiecți, deși cunoscătorii celor mai ample și valoroase texte s-au dovedit a fi informatorii de vîrstă mijlocie. Fără restricția de vîrstă impusă, materialul ar fi fost, poate, și mai bogat, deși, în fapt, culegătorii s-au abătut deseori de la această recomandare.

Vastul material primit de Nic. Densușianu prin intermediul chestionarului, conține, în afară de piese folclorice, numeroase informații privind istoria, arheologia, paleontologia, istoria literară, etnopsihologia, dialectologia și etnografia.

Obiceiurile foarte numeroase legate de zilele săptămînii, de sărbătorile populare, credințele despre ființe supranaturale sau popoare legendare sînt considerate de I. Oprișan tot atîtea teme demne de studiat și de valorificat.

Colecția de folclor editată cuprinde poezia obiceiurilor tradiționale (colinde, plugușoare, cîntece rituale), balade și lirică populară, urmînd ca un al doilea volum — pomenit doar în nota asupra ediției — să prezinte proza.

Colindele, așa cum se remarcă și în studiul introductiv, sînt piesele cele mai realizate artistic, ilustrînd, totodată și tipuri dintre cele mai vechi, precreștine. Între tipurile „rarisime", I. Oprișan citează *Ana Dochiana*, *Lupta junelui cu leul*, *Duh de mare*, *Colindul soarelui* și *Dana*. *Ana Dochiana* este, de fapt, colindul flăcăului plecat la vînătoare de ciute (numele ciutei, Ana Dochiana, și al voinicului, Troian, par a fi împrumuturi culte tîrzii), frecvent întîlnit în sud-estul țării, ca, dealtfel, și *Duh de mare*. Răspîndirea tipului de colind *Lupta junelui cu leul* în Transilvania și Muntenia este probată și de celelalte variante aflate chiar în răspunsurile la chestionar. *Dana* (nume care credem c-ar fi trebuit transcris D'Ana), colindul fetei cu logodnic care vede apropiindu-se corăbiile cu negustători, are doar în final un element mai rar : cei doi logodnici vor să zidească o mănăstire, poate ca rezultat al contaminării cu alt tip de colind.

Variantele reunite sub titlul *Colindul soarelui* reprezintă, de fapt, două tipuri distincte : 1. tînărul cu cal galben ca un soare (în prima variantă flăcăul e identificat cu soarele) în urma căruia odrăslește cîmpul uscat și izvorăște apa din piatră seacă, 2. voinicul care răpește pe sora soarelui pentru a o lua de soție, acest de al doilea tip fiind, într-adevăr, mai puțin cunoscut.

Cu adevărat rare par a fi colindele nr. 32 și 47 (32 : fata împletește năvod ca să prindă peștele care-i strică florile ; 47 : fata se roagă mamei s-o lase să-l privească pe flăcăul care pleacă la vînat și căruia îi va spune că amîndoi se potrivesc). Elemente mai rar întîlnite prezintă și colindul nr. 30, în care se pot descifra credințe străvechi despre sufletul morților întrupat în pasăre : „Hulughița a zburat / Și norocul băditei l-o luat. / Sus la ceruri s-o înălțat, / De trei ori că o tocat, / [...] / Iar bădita nu s-o mai sculat". Deși o contaminare de mai multe motive cunoscute, textul al doilea de Vasilcă, despre Puiul Sivei, nu numai că se abate de la marea unitate a cîntecelor de acest tip, dar poate oferi, credem, și unele sugestii despre rosturile magice ale obiceiului.

Plugușoarele, cele mai multe provenite din Moldova, sînt între cele mai prețioase piese ale colecției și ale genului. Apar numeroase fragmente inedite de

un umor savuros, detalii etnografice dintre cele mai arhaice, referiri cu valoare de document la viața socială a satului din secolul trecut. Urătura culeasă de învățătorul I. Postulachi de la Constantin Murariu, țăran din județul Dorohoi (deși în notă, unde este citată mențiunea culegătorului, se precizează : „Dărăbani, jud. Dorohoi", în aceeași notă, ca și în studiul introductiv, I. Oprișan scrie : „Darabani, județul Iași") publicată și în „Revista critică literară", IV, 1896, nr. 7—8, se remarcă prin întindere (peste 700 de versuri), prin valoare documentară și poetică.

Orice viitoare antologie de plugușoare va trebui să o includă, oricît de riguros ar fi criteriul de selectare a textelor.

Baladele, majoritatea din sudul țării, se constituie și ele într-un fond deosebit de valoros, reprezentînd peste 40 de tipuri tematice. Clasificîndu-le strict după tipologia alcătuită de Al. I. Amzulescu și grupînd, în note, variantele sub titlurile generice din tipologie, I. Oprișan oferă cercetătorului de balade un instrument de lucru util.

Fiecărui text din volum îi corespunde o notă, în care sînt date, cu lux de amănunte, toate informațiile necesare, încît, așa cum a dorit autorul lor, cercetătorul este scutit de consultarea manuscrisului.

La fel de utile sînt variantele publicate în note și listele cu atestări, descrieri, texte integrale și fragmente. Lipsesc, însă, în aceste liste, numele localităților din care provin informațiile, care ar fi interesat mai mult decît numărul manuscrisului și al filei unde se află acestea.

La ținuta științifică a ediției contribuie și tabelul cu răspunsurile la chestionar, în care se menționează fila de manuscris, localitatea de unde s-a cules, culegătorul, informatorii și data culegerii.

Stabilirea textului a pus multe probleme avînd în vedere ortografia veche, încercările de transcriere fonetică, alterarea unor cuvinte datorată fie informatorilor, fie culegătorilor și, în sfîrșit, grafiile, uneori ilizibile.

Cele mai multe soluții alese de I. Oprișan sînt optime, totuși, uneori transcrierile sau intervențiile sale sînt discutabile. Există unele modificări în text nejustificate, care înlocuiesc o formă corectă, tradițională, cu una presupusă corectă ca de exemplu : în manuscris : „La icoană / Flori *de doamnă*", în ediție : „La icoană / Flori de *toamnă*" (p. 35). *Flori de doamnă* sau *Flori domnești* sînt numele date în popor unor flori (garoafa sau floarea de colț) (cf. Zach. C. Pantu, *Plantele cunoscute de poporul român*, București, Minerva, 1906, p. 99, 101). În versul „O strigat pe Ilie Mocanu" (p. 65) a fost înlocuit numele Bolocanu, din manuscris, deși este frecvent în plugușoarele din Moldova. Faptul că în alt vers stăpînul i se adresează „Măi băiete, măi *Mocane*" (poate ar fi trebuit scris fără majusculă), nu justifică substituirea de nume făcută. În unele cazuri, intervenția îngrijitorului ediției este evident neavenită, ca în exemplul următor : versul „C-așa-i *adetu* din bătrîni" este „corectat" în mod fals : „C-așa-i *datu* din bătrîni" (p. 42), eliminîndu-se arhaismul *adet* „datină, obicei". Alteori, cînd o modificare sau, cel puțin, o observație în note se impunea, manuscrisul este reprodus fidel. În citatul „Mosneagu bun șmechir / Încins cu *frîu* și chimer" (p. 68), este vorba, probabil, de *brîu*. Forma alterată *Dunărel* („Este un negru Dunărel", p. 17) este păstrată, deși putea fi reconstituită din alte variante ca cea de la p. 20, unde găsim : „Nu mi-e negru d'un nourel". Numele *Dana Dargheliana* (p. 18) este evident *D'Ana d'Ardeleana* (cu antepunerea lui *d'* și palatalizarea dentalei).

Este surprinzătoare atenția redusă acordată problemelor de limbă, pe care alcătuitorul ediției se pare că le-a subestimat. Glosarul, care nu conține decît o parte din cuvintele regionale sau arhaice, este deficitar și pentru că nu trimite la paginile unde apar cuvintele explicate, deci nu oferă posibilitatea verificării cuvintelor în context.

Dintre multele cuvinte care ar fi trebuit glosate menționăm *darhim*, p. 24, corect scris *d'arhim*, s.m. (cf. DA *arvón, arvún, iarvánt, arvánt, arvínt*, s.v. *arvúne* 'specie de arbori', „întîlnit în povești și colinde, rar înv."); *băzdoagă* s.f., p. 166 (cf. DA *bîzdoágă* s.v. *bîzdoácă* 'bîtă, ciomag'); *buenele* s.f. pl., p. 130, (cf. DA *buiamá* s.v. *boiamá* 'broboadă pătrată de mătase, cu dungi largi de fir sau bumbac', „înv., azi prin Rîmnicul Sărat"); *chilon* s.n., p. 166, (cf. DA s.v. *chilóm*

'armă avînd forma unui baston cu secure la un capăt'. Prin analogie 'măciucă'); *drog* s., p. 30, (v. Scriban, D., s.v. 'arbust'); *ghiolbană* s.f., p. 188, (v. DM s.v. 'femeie frumoasă căreia îi place să cocheteze', „reg."); *harar* s.n., p. 142, (cf. DA *harár, harál*, s.v. *arár* 'sac mare de pînză'); *hascai* vb., p. 43, (cf. DA s.v. *háscă* 'mai multe pici ce se pun spre a lărgi căputa deasupra la ciubotă', „Mold."); *hăitcile* (probabil *hăiteile)* s. pl., p. 56, (cf. DA *hăitéie*, s.v. *hintéiu* 'părțile din care se compune plugul'); *ierbanaș*, s.m., p. 19, (cf. DA, s.v. *arbănáș* 'albanez, arnăut', „înv., azi numai în poezia populară"; (se) *jărinoșé*, vb. pers. III sg., imperf., p. 174, 'a se unge pe păr cu untură', neatestat, probabil din magh. *zsir* 'untură'; *mișteа* vb. pers. III sg. imperfect, p. 31, (cf. Scriban, D., s.v., *mesc* vb. pers. I sg. 'a turna vin în pahare'); *năvoloacă* s.f., p. 65, (v. CADE s.v. „A semăna în ~ " 'a semăna (grîul, secara, etc.), prin porumbul uscat, fără arătură, săpînd numai pămîntul cu sapa', „Mold."); *olăni* vb. IV, p. 186, (cf. DM, s.v. *ulán* 'militar din cavaleria ușoară a armatei românești sau a unor armate străine', „înv."); *pohe* s. pl., p. 13, (cf. Scriban, D., *pofi, pohi, pogi, poghi* s.v. *pófil* 'cureaua de sub coada calului', „reg."); *posoacă* s.f., p. 134, (v. CADE, s.v. 'sînge sau puroi amestecat cu sînge', „Olt. și Transilv."); *postavă* s.f., p. 63, (v. DM, s.v. 'lada în care curge făina la moară', „pop."); *protim* s.n., p. 84, (cf. Scriban, D., s.v. *protimie* 'bună dispoziție, bunăvoință', „vechi"); *socoate* s. pl., p. 71, (cf. CADE, s.v. *sócote* 'tuberculoză, oftică, istovirea corpului copiilor mici'); *șic* s.n., p. 137, (v. CADE s.v. 'lamele, foițe de aur sau de argint'); *vindecat* adj., p. 115, 'îngropat în pămînt' (cf. DLR mss., litera V); *ulei* s.n., p. 168, (v. DM, s.v. 'vas făcut dintr-un lemn scobit', „reg.").

Unele explicații din glosar sînt discutabile în privința sensului. Precizăm de la început că am luat în discuție numai cuvintele ale căror sensuri pot fi confirmate atît de context cît și de dicționare. De exemplu: *bugăt* considerat adjectiv cu sensul 'bogat', este de fapt adverb cu sensul 'destul' (v. DA, s.v.); *disghin* s.n. explicat 'un soi de cravașă' are sensul de 'frîu' (v. Scriban, D., s.v.); *ghilan*, adjectiv căruia i se atribuie sensul 'puturos', înseamnă 'bou cu păr închis și dungi albe' (v. CADE s.v.); *gledă* s., explicat de culegător 'ger', are sensul de 'șir, rînd de soldați' (cf. DA *gledă*, s.v. *glidă); mnerei* adjectiv explicat 'care se întinde pînă departe'. „Aici cu sensul de adînci", înseamnă, de fapt, 'albaștri': „Mîndră cu ochii mnerei", cf. DLR, s.v. *mieriu* [1]; *rinc* s.n., considerat variantă a cuvîntului *cring*, pare a fi, mai degrabă o formă a substantivului *runc* 'parte de loc unde s-a tăiat pădurea, spre a sluji ca loc de pășune' (v. CADE s.v.); *stogor* (*stobor*) s.m. este explicat, prin derivare, de la *stog*, deși *stobor* este definit de DM astfel: '1. Fiecare dintre parii sau dintre scîndurile înguste (cu vîrful ascuțit) din care se fac gardurile; ulucă 2. Împrejmuire de uluci; gard, zăplaz'.

Multe cuvinte neînțelese, bizare în aparență, ar fi putut fi reconstituite prin colaționarea textelor cu alte variante.

Versurile: „Dar în pat ce are așternut? / *Dohirată, dohicată*" (în alte variante ale aceleiași colinde se spune că în pat este așternută o *pilotă* sau *chirotă* cu *picățele, chicățele* sau *chicată)* trebuie să fi provenit din: „Dar în pat ce are așternut? / D-o *chirotă*, d-a *chicată*".

În sfîrșit, rămîn și cuvinte neglosate, care nu sînt atestate în dicționare, ca de exemplu: *decadalma* (p. 41), *făsăli* (p. 203), *gronțoraș* (p. 25); *hîstoace* (p. 62), *holboc* (p. 207), *înglediți* (p. 30), *juvîlt* (p. 67), *meheri* (p. 246), *obșut* (p. 186), *poșișor* (p. 119), *potocel* (p. 168), *pozar* (p. 100), *răsni* (p. 109), *sainic* (p. 32), *scuteias* (p. 222), *seguit* (p. 134), *sfădăchie* (p. 29), *stule* (p. 175), *supzaleac* (p. 197), *zerbale* (p. 218), *zohroti* (p. 123), *veligence* (p. 134).

Rămîne, însă, meritul lui I. Oprișan de a fi alcătuit o ediție critică bună, mult așteptată, iar dezvăluirea unor carențe a fost făcută de pe poziția folosului pe care putea să-l aducă și altor categorii de cercetători.

Lucia Cireș

OCTAV ȘULUȚIU, *Jurnal*, Cluj-Napoca, Dacia, 1975, 430 p.

„Adevărata mea viață este aceea din amintire". Este o mărturisire mai tîrzie, dar cu atît mai amară, care explică în bună măsură acest adevărat *Bildungsroman*

care este *Jurnalul* lui O. Șuluțiu. Adolescent cu exaltări enorme, vibrînd, la bucurie sau durere, cu intensități cîteodată paroxistice (muzica, de pildă, îl face „să urle"), autorul e, cu toată frenezia avînturilor sale, un introspect care, cu vremea, se va adînci tot mai mult într-o viață lăuntrică zguduită de crize de îndoială și tulburată de neliniști care sînt mai ales erotice, sentimentale. Încrederea fără margini de la început se frînge brutal și omul se descoperă singur și neajutorat în fața vieții. Reacția e doar în aparență a unui mizantrop — oricum ea e împăienjenită de multă resemnare. Șuluțiu se dăruiește cu un fel de furie literaturii, care îi procură voluptăți mai la îndemînă („posed o carte cum aș poseda o femeie"). Dar nostalgia trăirii, cu toate simțurile treze, nu se stinge, ba încă e întreținută de o anume obsesie a morții, care îl însoțește pe Șuluțiu de timpuriu. Cugetările lui, de moralist, capătă accente misogine: „femeia e complexă în intensitate, nu în calitate"; „sînt femei pentru care nu merită să te cerți, nici să sacrifici nimic, mai ales o prietenie". Reflecția din urmă e stîrnită de sfîrșitul prematur al lui Anton Holban, cu care O. Șuluțiu se aflase mult timp în relații încordate, din pricina unei pasiuni nenorocite pentru aceeași, cochetă și frivolă, femeie. Episodul îi inspirase lui A. Holban romanul *Jocurile Daniei*. Moartea acestuia stinge orice patimă și orișice ranchiună, făcîndu-l pe Șuluțiu să asculte de glasul înțelepciunii.

Jurnalul său e documentul unei refulări: „scriu aici ca să-mi ușurez povara unei vieți singuratice". Cîteva referiri la propriile-i romane, cotropite de o senzualitate mergînd pînă la incest, sugerează, o dată în plus, o dramă a solitudinii. Cele cîteva legături feminine sînt mai degrabă trecătoare. Nici prieteniile lui O. Șuluțiu nu sînt prea norocoase, Eugen Ionescu („geniu — boboc") părînd a-l dezamăgi adesea prin purtări derutante, contradictorii. Jurnalul acesta, ca atîtea altele, predispune la meditația asupra unor destine. Bolnav, Eugen Ionescu e astfel compătimit de duiosul, femininul Șuluțiu: „cînd va muri, va pieri un talent real. Păcat!" Îi era dat, însă, lui Șuluțiu să se stingă prematur! Mult înaintea și a lui G. Bacovia, despre care scrisese: „dureros spectacol al unui suflet naufragiat, locuind în neștire într-un trup dărăpănat". Din capriciile sinistre ale soartei...

Caracterizările lui O. Șuluțiu, de obicei drepte și măsurate, au aproape întotdeauna o tușă mai dură, uneori sarjată, ce nu vădește cîtuși de puțin în autor un observator abstras: Nichifor Crainic — „sumbru ca un mistic. Grav aristocratic, deși e țărănoi ordinar"; E. Lovinescu — „matahală preistorică cu figură de androgin. Antiteză față de eleganța și finețea scrisului său"; Nae Ionescu — „ironic, erudiție, încercări de schimonosire a limbii, trucuri oratorice nereușite". Unele observații, cum sînt acelea despre M. Eliade, P. Comarnescu, M. Sebastian, L. Rebreanu, ar putea contraria prin anumite notații, poate nedrepte, poate nu, oricum neașteptate, dintr-un unghi foarte personal.

Dacă O. Șuluțiu e, între semeni, un neintegrat, instinctul lui politic e însă sigur, mai pătrunzător decît, de pildă, acela al lui Camil Petrescu. Erau anii cînd totul în jur se înfățișa ca o „lume haotică și nebună". „Coboară întunericul", rostește autorul, cu glas profetic. „Epoca barbariei se apropie". Dar temperamentul său nu este unul combativ. El se repliază către literatură, spre critică, de la care ia iluzia de forță („nu contemplu, ci creez"). Deși gîndește modern condiția criticii („critica e numai operă de descifrare a unui organism estetic, de amplificare a emoției estetice și de construire pe baza sugestiilor găsite în opera de artă"), O. Șuluțiu nu și-a făurit un sistem critic. Nici timpul nu i-a dat răgaz. Însă el rămîne unul dintre comentatorii de literatură cei mai echilibrați și pertinenți ai epocii sale. Romancierul nu s-a impus, dar *jurnalul* său are iradiația unui adevărat, adesecri impresionant, roman.

Florin Faifer

CAMIL PETRESCU, *Note zilnice (1927—1940)*, București, Cartea românească, 1975, 208 p.

În ruptul capului nu și-ar fi închipuit Camil Petrescu, marele lucid Camil, că aceste *note zilnice* ar putea să-i joace un asemenea renghi! Căci jurnalul său, conceput ca un „dosar de mărturii, evident subiective", e întocmit din dorința de a „repara imaginea pe care și-o fac și și-o vor face oamenii" despre el. O pledoarie, deci, cu strategia ei puțin naivă, obstinată, dictată de voința trufașă de a

impune posterității imaginea cea mai profundă, cea mai adevărată — în fond cea mai *avantajoasă* —, a scriitorului, bîntuit de îndoieli crispante, oscilînd între timidități și inhibiții paralizante și superbii de-a dreptul megalomane. „M-am mulțumit să scriu ceea ce aveam interes să fie știut", mărturisește sfidător și aparent cinic Camil Petrescu, fără să-și dea seama că „jurnalul", pe care îl tratează năzuros, cu desconsiderare, s-ar putea răzbuna, trădîndu-l.

Imaginea autorului, așa cum se adună din sporadicele însemnări, nu-l evocă decît arareori, și atunci mai vag, pe Camil, cel răsfățat de atîta vreme în legendele istoriei noastre literare : un suflet pur, răsfrînt în irizările de un albastru dens, fascinant, ale ochilor mari, cu o privire a cărei intensitate e parcă sporită de chinuitoarea surditate și, mai ales, de sentimentul ei. Personaj capricios, de umori neașteptate, intolerant și irascibil, cu strașnice mînii, altminteri scînteietor de vervă biruitoare și însuflețit de un curat patos al ideii. „Suflet plin de idei" — avea să-l caracterizeze G. Călinescu. Și iată că un fel de frate mai vitreg, părăsit de farmec, ni se înfățișează din „infidelul" jurnal. E, mai întîi, un tînăr introvertit, cu multă iubire de sine, descumpănit de presentimente grave, cum ar fi obsesia sinuciderii inevitabile — simplă superstiție cam livrescă, fără modulații cu adevărat dramatice. Omul e necăjit, tracasat de nenumăratele mizerii cotidiene, și mai ales de sărăcie. Toate acestea exasperează pe scriitorul și așa dezechilibrat de o perseverentă neurastenie, agravîndu-i, și nu e în asta nici un paradox, complexul megaloman. („Cînd se supără, nu se înfurie, ci este disperat", îl intuia foarte acut O. Șuluțiu). Retractil sau vehement, plin de morgă ori căzut în stări de deprimare, Camil rămîne un neadaptat, dispus să învinuiască mereu nu propria fire, ci neînțelegerea celor din jur. Orgoliul întunecă, aici, luciditatea. Dar el e explicabil. La vremea aceea, Camil Petrescu era într-adevăr, ca scriitor, ca dramaturg în primul rînd, un neînțeles. Piesele sale s-au impus cu greu. Iar *Danton*, întruchipare și a grandomaniei unui scriitor cu aspirații enorme, era sortit unei mult prea îndelungate așteptări. Atîta doar că, în jurnal, drama, reală, a autorului se eliberează în răfuieli mai mult sau mai puțin mărunte, în nădufuri și iritări de tot soiul. Oricum, sînt pagini foarte vii.

Puțin convingătoare apar, oricît ar părea de neașteptat, pasajele cu tente de filozofare. Încercarea de a teoretiza nu prea duce, în *notele zilnice*, la fericite cristalizări. Nici nu era, probabil, locul pentru înalte speculații, de fenomenolog. Ceea ce precumpănește este însă credința îndărătnică, himerică, a autorului că, odată constituit, sistemul său „substanțialist" ar putea să asigure românilor o splendidă glorie culturală ! E de recunoscut intonația oarecum turmentată, gesticulația grandiloventă care, ciudat, îl evocă pe Al. Macedonski, și el din aceeași familie de genii încă neînțelese. „N-am avut curajul să înfrunt ridicolul imens de a fi un geniu", declară scriitorul. O va face totuși, indirect, prin al său Danton. Argumentele sale iau cîteodată o turnură cazuistică ; în cazul lui T. Arghezi sau L. Blaga, de pildă, geniul n-a făcut decît să succeadă reputației. Or, reputația lui Camil Petrescu nu e consolidată ! Geniul, prin urmare, n-are încă a i se simți obligat. Deocamdată, orice mijloc e bun dacă el promite rîvnita celebritate. Și Camil Petrescu, precum altădată Macedonski, își făurește visuri de inventator. El imaginează, astfel, și descrie cu toată seriozitatea, o „parașută — balonaș". E ispitit și de chimie. Dar, mai ales, simte o irezistibilă chemare pentru strategia militară. „Cunosc esențialul artei războiului cum nu sînt în Europa zece inși să-l cunoască". Candidă rodomontadă ! Camil Petrescu, campionul noocrației, nu se oprește aici. Cu seninătate, el revendică nici mai mult — nici mai puțin decît conducerea apărării pasive, îmboldit de fastuoasa iluzie că în acest fel ar putea duce neamul românesc la izbîndă ! Dar marele strateg își dă îndată în vileag inocența politică, dezorientat de vremurile tulburi și încordate. Camil Petrescu, el, nu-i cîtuși de puțin un argument pentru noocrație.

Acest orgoliu hipertrofiat îi perturbă scriitorului și relațiile de zi cu zi. Spirit teribil de anxios, mereu la pîndă, cu nervii în tensiune, crispat și din pricina infirmității sale, Camil Petrescu apare nu numai ca un ins greu adaptabil, dar uneori insuportabil. Prietenii i-au iertat-o de multe ori. Dar în jurnal, cum spuneam, farmecul omului nu subjugă defel, istovit de atîtea nemulțumiri și îndoieli măcinătoare.

Cît privește unele portrete sau caracterizări, ele nu par ieșite de sub pana unui romancier. Poate, mai curînd, a unui pamfletar. Au dacă nu relief, o anumită

violență a tonurilor, așternute la repezeală, în afara preocupării de a construi. Anticalofilul Camil Petrescu scrie, firește, fără un scrupul neapărat beletristic. Căci adevărul, pentru acest propovăduitor al autenticității, nu are nevoie de înfloriturі. Numai că adevărul, adevărul despre sine din aceste *note zilnice* nu se potrivește întocmai cu acela la care se gîndea, cu nemăsurat orgoliu, iscat și din dramatice îndoieli, contradictoriul, frămîntatul, uneori fremătătorul Camil Petrescu.

Florin Faifer

ROMULUS VUIA, *Studii de etnografie și folclor*, I, ediție îngrijită de Mihai Pop și Ioan Șerb, prefață de Mihai Pop, bibliografie comentată de Ioan Șerb, București, Editura Minerva, 1975, 418 p.

Inițiativa editurii Minerva de a realiza o ediție critică a lucrărilor lui Romulus Vuia, considerat drept creatorul etnografiei românești ca disciplină independentă și bine conturată, constituie un adevărat eveniment cultural. Cu atît mai mult cu cît opera științifică a cărturarului bănățean, cuprinzînd studii și articole publicate în periodice sau rămase în manuscris, apare acum pentru întîia oară reunită în volum. Scrupulozitatea științifică ce se constată în alcătuirea volumului este meritul principal al editorilor : Mihai Pop și Ioan Șerb. Din acest punct de vedere lucrarea poate sluji de model întreprinderilor viitoare în domeniul respectiv. Precedată de un substanțial studiu introductiv, ediția cuprinde patru secțiuni tematice menite să pună în evidență liniile directoare ale activității lui R. Vuia : Studii și cercetări etnologice (teoretice); Studii antropogeografice și etnologice (monografii) ; Cercetări asupra ocupațiilor și tehnicilor populare și Cercetări monografice antropogeografice și etnografice. Volumul la care ne referim, primul din ciclul proiectat, întrunește lucrări ce aparțin primelor două secțiuni.

Cartea debutează cu articolul-program *Etnografie, etnologie, folclor* care face parte din prelegerile ținute de Romulus Vuia la Universitatea din Cluj, în 1926, la 17 ani după ce Ovid Densusianu susținuse la Universitatea din București cursul introductiv : *Folclorul. Cum trebuie înțeles*. În știința folclorică și etnografică se produsese în acest interval o puternică efervescență atît pe plan universal cît și pe plan național. Rînd pe rînd se dezvoltau disciplinele speciale destinate să studieze anumite sectoare ale culturii populare. În acest context, devenea necesară o precizare, o delimitare mai accentuată a domeniilor de cercetare specifice folclorului, etnologiei și etnografiei. Lucrarea lui R. Vuia reușește să sintetizeze din meandrele multiplelor teorii contradictorii definițiile adecvate domeniilor analizate, multe dintre ele fiind în concordanță cu cele admise și astăzi. După o amplă trecere în revistă a concepțiilor despre etnologie ale specialiștilor francezi, anglo-americani și englezi în decursul istoriei, începînd cu primele lucrări de etnografie și folclor și încheind cu analiza detaliată a definiției propuse de M. Haberland autorul își precizează optica personală : „Etnologia este știința care studiază din punct de vedere general și unitar elementele vieții economice, sociale și culturale la toate popoarele" (p. 12). Termenii de *folclor* și *etnografie* sînt prezentați în cadrul evoluției firești pe care au avut-o aceste discipline de-a lungul timpului atît în vestul Europei cît și în țara noastră. Delimitîndu-și punctul de vedere cu privire la etnografie și folclor, R. Vuia propune o soluție de echilibru între teoriile filologice și cele antropogeografice. Format în școala germană (a urmat la Berlin cursurile de etnografie și antropologie ale profesorului Felix von Luschau) Vuia se detașează de concepțiile acesteia, evitînd exacerbarea naționalistă. Pentru el etnografia modernă nu constă în „căutarea elementelor considerate ca pur naționale, ci dimpotrivă în cercetarea serioasă și obiectivă a civilizației rurale spre a afla elementele ei componente, atît cele autohtone cît și străine, în a urmări stratificările în timp și spațiu, precum și toate influențele venite din domeniul provinciilor culturale cu care poporul respectiv a fost în atingere în cursul veacurilor" (p. 35). Lecția de deschidere a cursului de etnografie constituie și acum un important punct de referință pentru cercetătorii culturii populare, datorită viziunii unitare asupra disciplinei pe care o fundamenta la noi, datorită precizării terminologiei și delimitării domeniilor respective, datorită vastei bibliografii române și universale consultate.

Între 1922—1929, Romulus Vuia cercetează Țara Hațegului, zona Pădurenilor, Banatul, zona Beiușului, Maramureșul, Făgărașul cu scopul de a depista și selecta

obiecte etnografice pentru colecțiile Muzeului Etnografic al Transilvaniei din Cluj. Cunoașterea amănunțită și exact a a satelor străbătute îi facilitează alcătuirea monografiei *Satul românesc din Transilvania și Banat*, o prezentare minuțioasă și documentată a așezărilor românești, lucrare fără precedent în literatura noastră de specialitate. Criteriile folosite de R. Vuia în analiza sa sînt multiple : planul satului, structura lui internă, densitatea și felul de grupare al gospodăriilor, ocupația locuitorilor, hotarul comunei, forma ei exterioară etc. Stabilind mai multe tipuri de sate, cu case izolate, răsfirate, îngrămădite, sate așezate de-a lungul văilor, de-a lungul drumului ș.a. etnograful constată vechimea așezărilor românești și preponderența lor în zona cercetată. Cunoașterea fenomenelor și a motivației lor social-economice este remarcabilă, iar corpusul datelor informative de-a dreptul impresionant. Ample și minuțioase, investigațiile de teren fundamentează teoria lui Romulus Vuia asupra antecedentului pe care-l au așezările românești din Transilvania și Banat față de cele unguresti și săsești din zonele respective. Aceeași concepție va fi reluată și în studiile : *Contribuții etnografice cu privire la formarea culturii noastre populare și a poporului român*, și *Dovezi etnografice pentru vechimea și continuitatea românilor în Transilvania*. De data aceasta argumentația apare îmbogățită cu date despre portul popular și ocupațiile populației autohtone, cu date toponimice etc. Demonstrația științifică solicită nu odată argumente lingvistice. Pornind, astfel, de la terminologia românească, de sorginte latină, a casei de zid *(casă, ușă, părete, fereastră)* deosebită de cea a casei de bîrne (cu o terminologie preponderent slavă), Vuia conchide că „poporul român într-o perioadă mai veche, înainte de a trece la o viață pastorală mai intensă și înainte de contactul cu slavii, nu a fost numai un popor de păstori transhumanți sau chiar nomazi, cum susțin unii, ci și citadini în parte, deci un popor care a trăit și în case de zid și care numai în perioada conviețuirii româno-slave a trecut la o mai pronunțată viață rurală, clădindu-și, după modelul slav, case de bîrne" (p. 53). Evoluția semantică a multor cuvinte de origine latină indică o rusticizare a vieții populației romanice de pe teritoriul patriei noastre, care a declanșat în mod firesc o rusticizare a limbii latine. Ideea nu este nouă, ea a fost susținută de numeroși lingviști, printre care se numără și Sextil Pușcariu, dar pentru prima oară în sprijinul ei sînt aduse și argumente etnografice.

După ce remarcă vechimea mare a agriculturii la români, subliniind că niciunul din tipurile de pluguri arhaice existente la noi nu este de origine slavă, ci anterioară, și demonstrează vechimea culturilor agrare pe înălțimi în Transilvania, R. Vuia se oprește asupra păstoritului. În multe din lucrările maghiare și germane ale acelor ani, răspîndirea păstoritului de mari proporții la români constituia unul din principalele argumente ale teoriei nomadismului, teorie ce căuta să infirme vechimea populației autohtone. Romulus Vuia demonstrează că în realitate nu se poate vorbi de existența păstoritului nomad. Dintre cele douăsprezece tipuri și variante ale păstoritului din nordul Dunării, șapte sînt în strînsă legătură cu agricultura, iar forma cea mai răspîndită este tipul de păstorit agricol-local. Nici la românii din sudul Dunării nu există un nomadism pastoral, ci se constată doar prezența unei „transhumanțe complexe" în cadrul căreia se produce o alternare a două pășuni fixe (vara la munte, iarna la șes).

În lucrarea *Dovezi etnografice pentru vechimea și continuitatea românilor în Transilvania* se subliniază necesitatea cercetării datelor etnografice care devin auxiliare prețioase ale istoriei mai ales pentru epocile vechi. Cu cît dovezile arheologice sînt mai sporadice și nesigure, cu atît crește importanța civilizației populare arhaice, depozitară a numeroase mărturii istorice. După ce expune specificul locuințelor rurale românești și a îndeletnicirilor specifice acestor locuri, Vuia constată că românii ocupă din vremuri străvechi pămîntul Transilvaniei și că nici una din naționalitățile conlocuitoare nu are o „civilizație rurală cu caracter mai autohton, avînd toate semnele unei civilizații străvechi adînc înrădăcinate în trecutul și pămîntul acestei țări ca poporul român" (p. 99). Spațiul mioritic (piciorul de plai) și munțele au fost ocrotitorii acestei străbune vieți „etnografice". Este de aceea semnificativ că așa-zisele *țări*, Țara Oașului, Țara Maramureșului, Țara Făgărașului, Țara Bîrsei, Țara Hațegului ș.a. formează și astăzi adevărate citadele unde „neamul românesc și-a putut conserva puterea sa etnică și străvechea sa civilizație autohtonă rurală, care este mărturie nescrisă, dar mai sigură, a vechimii sale pe aceste plaiuri chiar decît documentele scrise ale cancelariilor curților străine ce nu

cunoșteau și nu luau la cunoștință viața adînc înrădăcinată și permanentă, dar fără istorie a marilor mase de la țară" (p. 99—100).

Conceput în anul 1921, studiul *Legenda lui Dragoș. Contribuții pentru explicarea originei și formării legendei privitoare la întemeierea Moldovei* reprezintă prima încercare în literatura de specialitate de a stabili sorgintea acestei legende heraldice. Cercetarea variantelor date de cronicile slavonești, de Gr. Urechc, M. Costin, D. Cantemir sau de *Codex Bandinus* indică puține diferențe. Legenda despre eroul care ajunge în locuri necunoscute, după ce urmărește un animal misterios, este atestată la numeroase popoare europene și orientale. Din această multitudine de variante R. Vuia ia, pentru a le compara cu legenda românească, variantele maghiare și variantele poloneze. Deși nu este exclusă posibilitatea unui împrumut de la popoarele vecine, legenda românească, variantă a aceleiași teme universale, nu este lipsită de specific național (cum o certifică, spre exemplu, prezența zimbrului în locul cerbului). Studiul lui Vuia este defavorizat de puținele variante luate în discuție, autorul însuși simțind necesitatea unei reveniri asupra subiectului pentru a lărgi sfera comparativistă cel puțin cu variantele cunoscute la slavii de sud. Tema lucrării a fost reluată și adîncită de Mircea Eliade în volumul *De Zalmoxis à Gengis Khan* (Paris, 1970, p. 131—161).

Ipoteze inedite sînt cuprinse în articolul *Originea jocului de Călușari*, publicat în Dacoromania, II, 1922, și reluat în comunicarea prezentată la festivalul internațional de dansuri populare ținut la Londra în 1935. Pornind de la prezența în spectacolul *Călușarilor* a două elemente mitice pronunțate (raportul dintre călușari și soare pe de o parte și legătura între călușari și zîne pe de altă parte), R. Vuia consideră acest joc în strînsă legătură cu serbările practicate la anticele *Rosalia*. Obiceiul călușarilor este prezentat în toată complexitatea sa, fiind indicate numeroase practici auxiliare. Jocul *Călușarii* este definit ca un obicei de asociație, asemănător cu dansurile ce însoțeau cultul solar la diferite popoare europene. Lipsa raportului cu vegetația, esențial la alte popoare în cadrul acestor sărbători de primăvară și de vară, îi subliniază originalitatea. Studiul lui R. Vuia despre călușari rămîne o primă treaptă în cercetarea riguroasă a acestui obicei multisecular și prezintă un interes deosebit pentru cercetătorii contemporani, chiar dacă, pe alocuri autorul este tributar unor idei depășite.

Apărut în condiții grafice remarcabile, primul volum al *Studiilor de etnografie și folclor* de Romulus Vuia este însoțit de un riguros aparat critic, precum și de un bogat și variat material ilustrativ : schițe, fotografii, hărți de lucru etc. Adresîndu-se cu precădere specialiștilor, lucrarea este accesibilă oricărui cititor interesat de cunoașterea culturii populare românești. Cartea se numără printre reușitele de seamă ale Editurii Minerva și constituie o garanție pentru ținuta volumelor următoare.

Silvia Ciubotaru

WERNER BAHNER, *Die lexikalischen Besonderheiten des Frühromanischen in Südosteuropa* (Sitzungsberichte der Sächischen Akademie der Wissenschaften zu Leipzig. Philologisch-historische Klasse, Band 115. Heft 3), Akademie-Verlag, Berlin, 1970, 124 p.

În această lucrare W. Bahner realizează o valoroasă sinteză critică asupra stadiului actual al cercetărilor privind trăsăturile lexicale specifice ale limbii romanice timpurii din sud-estul Europei, faza cea mai veche din istoria limbii române, a limbii dalmate dispărute și a elementelor latine din lexicul limbii albaneze. Problema este pusă în cadrul general romanic, avîndu-se mereu în vedere preocuparea de a scoate în relief poziția aparte a lexicului românesc străvechi în comparație cu cel al limbilor surori, în procesul mai larg al diferențierilor lingvistice în interiorul Romaniei. Totodată, autorul este obligat să-și formuleze punctul de vedere și în problema dificilă și mult controversată a periodizării istorici limbii române, epoca de care se ocupă constituind faza cea mai greu de reconstruit din istoria limbii noastre, cînd se face trecerea de la latina populară la limba română. Privirea autorului este îndreptată cu precădere asupra procesului de devenire istorică, de constituire a trăsăturilor lexicale spe-

cifice ale limbii române „primitive" („Urrumänisch") în spaţiul lingvistic dacomoesic al „romanicii-timpurii". Prin „romanica-timpurie" (Frühromanisch) autorul înţelege acea fază din istoria limbii latine populare în care apar primele deosebiri regionale de la baza viitoarelor limbi romanice, aşadar o fază nouă a latinei populare care pînă acum fusese relativ unitară (p. 70). W. Bahner are în vedere tot timpul numai lexicul fundamental de origine latină al limbii române, apoi cuvintele străvechi nelatine, autohtone, vechi greceşti sau vechi germanice, dar rezultatele periodizării schiţate îşi menţin, în linii generale, valabilitatea şi pentru celelalte compartimente ale limbii. În procesul de formare a limbii române din latina populară pot fi distinse două faze : una care se situează aproximativ între secolele al IV-lea — al VII/VIII-lea, anterioară „acţiunii propriu-zise a influenţei slave", şi a doua cuprinsă între secolele al VII/VIII-lea — al IX/X-lea, cînd are loc contactul lingvistic româno-slav. Obiectul lucrării îl constituie numai prima fază. Ea concordă cu epoca în care s-au produs diferenţierile lexicale romanice timpurii şi în părţile de apus ale Romaniei, diferenţieri scoase în evidenţă de cercetători ca W. von Wartburg, J Jud, G. Rohlfs şi alţii (p. 105). Lipsind informaţiile lingvistice pentru această epocă, deoarece inscripţiile latine şi textele din provinciile dunărene pot fi puse prea puţin la contribuţie în acest sens, sarcina pe care şi-o ia cercetătorul, anume reconstituirea trăsăturilor specifice ale lexicului limbii romanice timpurii din sud-estul Europei, nu poate fi realizată decît prin folosirea unei metode complexe. Ea constă din abordarea lexicului fundamental din perspectiva comparativ-istorică, din cea a „geologiei lingvistice" şi din tratarea fiecărui element lexical în cadrul cîmpului onomasiologic din care el face parte. Rezultatul este alcătuirea unor micromonografii pentru fiecare element lexical din fondul de bază, în care să fie refăcut şi, pe cît posibil, explicat procesul complicat al „luptei" dintre sinonimele cîmpului onomasiologic studiat, să fie surprinse suprapunerile şi dispariţiile lexicale, noile regrupări ale sinonimelor în timp şi în spaţiu. Se urmăreşte, aşadar, refacerea procesului dinamic de schimbare a vocabularului. Metoda impune luarea în consideraţie a tuturor dialectelor şi graiurilor româneşti, a limbii textelor vechi, şi cere să nu fie uitată perspectiva mai largă latină şi romanică. Abordarea problemei numai din punctul de vedere strict etimologic, pe care se bazează, dealtfel, şi numeroasele studii, mai vechi sau mai noi, de statistică a elementelor latine ale limbii române (de exemplu studiul statistic şi comparativ al cuvintelor latine păstrate numai în română, al cuvintelor latine păstrate numai în unele dialecte româneşti, al cuvintelor latine din română şi albaneză, al cuvintelor „panromanice" etc.) nu-i mai apare autorului ca fiind suficientă în stadiul actual al cercetărilor, deşi el nu neagă valoarea şi importanţa unor astfel de studii pentru stabilirea individualităţii limbii române faţă de celelalte limbi romanice.

Metoda de lucru a lui W. Bahner este ilustrată în cap. VII, intitulat *Einige Besonderheiten des grundlegenden frühromanischen Wortschatzes in Südosteuropa*. Sînt studiate în cadrul cîmpurilor onomasiologice respective denumirile româneşti pentru 'gît', 'beregată', 'ceafă', 'guşă', cu toate implicaţiile dialectale, istorice, stratigrafice şi cu interferenţele dintre terminologia referitoare la corpul omului şi cea referitoare la corpul animalelor. Un alt microsistem onomasiologic studiat este cel referitor la noţiunea 'inimă' şi 'suflet' în română, apoi la noţiunile 'mare', 'sărac', 'bolnav', 'a lucra', 'bogat', 'război' (p. 79—101). Contribuţii personale se găsesc şi în discuţiile referitoare la cuvintele arom. *arugă* (p. 49—51), dr. *a custa, a trăi, a vieţui* (p. 57—59). Procedeul folosit duce la rezultate interesante. Aplicat cît mai multor elemente din fondul lexical moştenit, el va aduce lumini noi în cunoaşterea procesului dinamic de constituire a lexicului fundamental al limbii române în perioada menţionată şi în cele următoare.

Pe lîngă cele arătate pînă acum, lucrarea lui W. Bahner conţine un amplu istoric al preocupărilor referitoare la lexicul de origine latină al limbilor romanice (cap. VI. *Der lateinische Grundstock*, p. 45—76), o prezentare critică a stadiului actual al cercetărilor referitoare la elementele autohtone ale românei (cap. III. *Die vorrömischen Reliktwörter des Rumänischen, p. 21—35*), la elementele vechi greceşti (cap. IV. *Die griechischen Elemente*, p. 35—39), la elementele vechi ger-

manice (cap. V. *Die altgermanischen Elemente*, p. 40—44). Toate aceste elemente erau prezente în faza romanică timpurie de care se ocupă autorul. Ele conferă lexicului românesc tot atîtea note distinctive în comparaţie cu celelalte limbi romanice. În întreaga lucrare este urmărită ideea individualităţii limbii române între limbile romanice, dar o sinteză a rezultatelor obţinute pînă acum ne oferă capitolul al II-lea intitulat *Die Sonderstellung des Rumänischen und die Herausbildung der romanischen Sprache*, (p. 5—21). Concluziile lucrării sînt următoarele (p. 107—108) : 1. În faza romanică timpurie elementele de substrat au avut un anumit rol în apariţia trăsăturilor specifice ale limbii române în cadrul Romaniei, totuşi aspectele speciale ale romanicii timpurii din Europa de sud-est nu pot fi explicate în primul rînd prin aceste elemente. 2. O contribuţie şi mai mică au avut în acest sens elementele de origine veche germanică, veche greacă sau eventual iranică. 3. Trăsăturile caracteristice ale vocabularului fundamental românesc sînt rezultatul schimbărilor de natură structurală petrecute în interiorul fondului lexical latinesc moştenit, proces care poate fi reconstituit numai cu ajutorul metodei de cercetare care a fost schiţată mai sus.

Ca şi celelalte studii ale romanistului german dedicate limbii române, şi această lucrare se caracterizează printr-o informaţie bibliografică deosebit de bogată, adusă la zi, printr-un spirit de sinteză cu totul remarcabil, prin aprecieri judicioase şi luări de poziţie temeinic argumentate în problemele controversate, prin remarcabile contribuţii personale în problemele de amănunt. Pentru lexicologia istorică românească, în special pentru cea referitoare la elementele latine, lucrarea profesorului W. Bahner reprezintă un vast bilanţ al realizărilor de pînă acum, o privire de ansamblu asupra unui domeniu în care contribuţiile au fost numeroase, dar fragmentare şi dispersate în tot felul de publicaţii. Totodată, cum am mai spus, lucrarea ne propune cu insistenţă o metodă de cercetare, care, deşi nu este nouă în lingvistică, a fost mai puţin aplicată în studierea elementelor latine şi preromane ale lexicului românesc. În ce ne priveşte, sîntem convinşi că această metodă, îmbogăţită prin folosirea datelor oferite de ALR şi de noile atlase regionale româneşti, va contribui în mod substanţial la cunoaşterea tot mai profundă a atît de complicatei istorii a lexicului limbii române.

Vasile Arvinte

CORNELIU DIMITRIU, *Romanitatea vocabularului unor texte vechi româneşti*, Iaşi, Junimea, 1973, 221 p.

În decembrie 1973, a apărut, în editura „Junimea" din Iaşi, lucrarea cu titlul de mai sus, referitoare la vocabularul limbii române din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Nu este vorba, se înţelege, de toate cuvintele din această epocă. Autorul a urmărit numai elementele existente în principalele texte din secolul al XVI-lea şi din trei texte din secolul următor. Pe baza unor observaţii îndelungate şi a unor cercetări statistice aplicate atît fiecărei cărţi, în parte, cît şi tuturor împreună, autorul vine cu o interpretare nouă asupra componenţei vocabularului limbii noastre.

Spre deosebire de Cihac, care considera că lexicul limbii române este compus dintr-o cincime de elemente de origine latină, din două cincimi slave, una turcească şi una de alte origini, şi spre deosebire de Sextil Puşcariu, care ajungea, aproximativ, la concluzii asemănătoare, Corneliu Dimitriu înglobează în rîndul elementelor latino-romanice din limba noastră şi derivatele formate pe teren românesc şi, în felul acesta, cuvintele moştenite şi cele formate prin mijloace proprii se ridică la 80% şi numai o cincime sînt împrumuturi.

Întocmai ca Cihac, Sextil Puşcariu nu vorbeşte despre cuvintele formate pe terenul limbii române. După aceşti doi autori, limba noastră se rezumă numai la cuvinte moştenite şi la împrumuturi de toate felurile. Corneliu Dimitriu pune în valoare puterea de creare (prin derivare şi compunere) a cuvintelor existente în limba noastră, fiind cel dintîi specialist care subliniază adevăratul rol al formaţiilor proprii din cadrul vocabularului limbii naţionale. Categoria respectivă de cuvinte a fost remarcată şi de alt cercetător, de azi, Mircea Seche, dar, cum o să vedem imediat mai departe, acesta nu i-a dat interpretarea cuvenită.

După Sextil Puşcariu, procentajul cuvintelor limbii noastre ar fi următorul :

Latineşti	20,20%
Slave	40,95%
Turceşti	16,73%
Neogreceşti	10,01%
Ungureşti	10,21%
Albaneze	0,86%

În rezumat, lucrurile se prezintă cam tot ca la Cihac şi anume : o cincime latinească, două cincimi slave, una de origini diferite şi aproape una turcească.

Am spus, mai sus, că Mircea Seche ia în consideraţie şi derivatele de pe terenul limbii române şi, din cauza aceasta, procentajul stabilit de el se deosebeşte sensibil de cel al lingviştilor mai vechi. Dar Seche face greşeala de a nu îngloba în rîndul elementelor romanice, dintre derivate, decît pe cele formate de la cuvintele latineşti. Derivatele de la teme slave, turceşti, greceşti, ungureşti etc. sînt puse pe acelaşi plan cu cuvintele din care derivă şi sînt considerate, prin urmare, după caz, slave, turceşti, greceşti etc. Dar iată cum se prezintă, în rezumat, schema imaginată de el :

45,55% cuvinte latineşti şi derivatele lor
34,80% slave şi derivatele lor
7.11% turceşti şi derivatele lor
5,81% ungureşti şi derivatele lor
0,51% comune cu albaneza şi derivatele lor.

Observăm, aşadar, că nici 45,55% nu reprezintă realitatea adevărată pe linia romanităţii vocabularului nostru. La această cifră trebuie adăugate toate celelalte derivate de pe terenul limbii române, indiferent de originea pe care o are cuvîntul de bază.

Aşa cum nu pot fi considerate decît formaţii româneşti, deci romanice, cuvintele : *apărătoare, apucător, armăşel, aruncătură, binefăcător, binişor, descîntătoare, împreunare, judecător, mulţime*, derivate din teme latineşti, la fel va trebui să procedăm şi cu *apostolesc, arăpesc, bănuială, becisnicie, bejenar, biruinţă, dănţui, dăruire, desăvîrşire, elinesc*, care s-au format, tot pe terenul limbii noastre, pe baza unor elemente de origine veche slavă, bulgărească, grecească, ungurească ori nemţească.

Procedînd în felul acesta, nu-i de mirare că Dimitriu corectează concluziile lui Mircea Seche în sensul că elementele formate pe terenul limbii române, la care se adaugă cuvintele moştenite din limba latină şi împrumuturile romanice, nu constituie doar 45,55%, ci aproximativ patru cincimi, adică 80%.

Acest punct de vedere, nou, pe care îl aduce Corneliu Dimitriu în studiul statistic al vocabularului românesc a fost subliniat de toţi cei care s-au ocupat de cartea sa, pînă în momentul de faţă. Tot aşa s-a remarcat faptul că o asemenea interpretare duce la schimbarea etimologiilor numeroaselor cuvinte. Autorul cărţii de care ne ocupăm a demonstrat că multe cuvinte considerate ca avînd origine slavă, turcească, grecească, maghiară etc. sînt, în realitate, româneşti.

Lucrarea lui Dimitriu ne întăreşte convingerea că textele din secolul al XVI-lea se caracterizează printr-o mare unitate, că această unitate pledează pentru o bază ardelenească a limbii noastre literare şi, în general, nordică. Graiurile din sudul Carpaţilor sînt foarte slab reprezentate în aceste texte, sub raport lexical.

Pentru cercetătorul atent al limbii noastre literare, e uşor de constatat că limba scrisă în perioada veche conţine mai ales caractere ardeleneşti şi moldoveneşti, că pînă la apariţia Şcolii Ardelene şi a lucrărilor lui Eliade această limbă este fundamentată mai ales pe particularităţile nordice. Orientarea ei către graiurile din sud se face începînd cu sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi, mai ales, după 1850. Ideea aceasta este cît se poate de bine ilustrată nu numai în cronicile moldoveneşti din secolul al XVII-lea ci şi în toate textele religioase din epoca respectivă.

Cercetătorii mai vechi au subliniat marea apropiere ce există, sub raportul limbii, între *Pravila lui Vasile Lupu* (1646) şi *Îndreptarea legii* (1652) a lui Matei

Basarab. Sînt aproape şaptezeci de ani de cînd S. G. Longinescu, în lucrarea sa *Legi vechi româneşti şi izvoarele lor*, I, Bucureşti, 1912, pag. Ş, spunea, printre altele : *„În sfîrşit, am găsit că unele cuvinte în Îndreptarea legii sînt scrise ca în Cartea cu învăţătură. Asemănarea aceasta se datoreşte împrejurării că legiuitorul muntenesc a copiat pe cel moldovenesc"*.

Plecînd de la asemenea afirmaţii ale lui S. G. Longinescu, noi înşine, în cursul de *Istoria limbii române literare*, am căutat alte argumente în această direcţie. Nu este locul să extindem, aici, discuţia, dar ne vom opri numai la un exemplu care dovedeşte, fără putinţă de contestare, dependenţa textului muntenesc de cel moldovenesc. Textele respective seamănă între ele pînă la identitate, în privinţa lexicului, deosebirile sînt şi puţine şi de importanţă secundară. Cităm, spre exemplificare, două scurte variante ale aceluiaşi pasaj din pravilele respective :

„Cu tăcerea *să* cheamă că să iartă sudalma, cînd cel suduit va face nişte seamne oarecarele, întru care lucru va putea cunoaşte cum dentru adîncul inimii lui arată cum să aibă *prieteşug* spre cela ce l-au suduit, *macar* de *n-are nici* arăta cu cuvîntul ; iară seamnele ertăciunii *sîmt* aceastea : cînd va sudui neştine pre altul şi el *să* va face a nu-l *audzi* şi dup-*acea* cît de *tîrdziu* nu-ş va mai aduce aminte că l-au suduit ; şi mai vîrtos cînd vor avea *sîmbră* împreună sau de vor merge amîndoi pre o cale sau de vor mînca sau vor bea împreună sau de vor *dzice bineaţi* unul altuia sau de să vor desfăta şi vor glumi unul cu alalt". *(Carte românească de învăţătură*, ed. 1961, p. 157).

„Cu tăcearea *se* chiamă că să iartă sudalma cînd cel suduit va face nişte seamne oarecarele, întru care lucru va putea cunoaşte cum dentru adîncul inimii lui arată cum să aibă *prietenşug* spre cela ce l-au suduit, *măcară* de n-ar arăta *nice* cu cuvîntul. Iară seamnele ertăciunii *sînt* acestea : cînd va sudui neştine pre altul şi el *se* va face a nu-l *auzi* şi dup-*aceaia* cît de *apestit* nu-ş va mai aduce aminte că l-au suduit, şi mai virtos cînd vor avea *amestecătură* împreună ; sau de vor mearge amîndoi pre o cale, sau de vor mînca sau vor bea împreună, sau de vor *zice : bine-a-ţi fi* unul altuia, sau de să vor desfăta şi vor glumi cu alalt" *(Îndreptarea legii*, ed. 1962, p. 138).

Am subliniat uşoarele deosebiri dintre cele două texte. O singură lectură se datoreşte confuziei *(bine-a-ţi fi*, în loc de *bineaţi*, adică *bineţe !)*, celelalte marchează deosebiri regionale între vorbirea din Muntenia faţă de cea din Moldova.

În teza sa de doctorat, Corneliu Dimitriu duce constatarea mai departe şi ne arată că cele două texte de la jumătatea secolului al XVII-lea sînt realizate cu aproape aceleaşi cuvinte, în sensul că 1769 de cuvinte-titlu sînt comune, amîndurora. Pe lîngă acestea, mai întîlnim în *Pravilă* încă 166 cuvinte-titlu, inexistente în *Îndreptarea legii*, după cum în aceasta avem, de asemenea, 130 de cuvinte-titlu pe care nu le întîlnim în *Pravilă*. Textul moldovenesc are, prin urmare, 36 de cuvinte-titlu mai mult decît cel muntenesc.

În partea a doua a lucrării sale de doctorat, neinclusă în cartea publicată şi intitulată *Dicţionar de frecvenţă al limbii române vechi*, pe baza căreia s-au alcătuit toate statisticile din volum şi s-au tras toate concluziile autorului, figurează numeroase cuvinte pe care nu le întîlnim în nici unul dintre dicţionarele limbii române. Ar fi o altă concluzie, la care au dus cercetările autorului, tot aşa de importantă ca şi cele semnalate mai sus. Numai la litera *N*, din acest *Dicţionar*... am notat peste 150 de cuvinte neînregistrate în dicţionarul tezaur al limbii noastre. Iată doar cîteva dintre ele : *neamestecat, necercetat, neclătinat, necugetător, necules, necununat, nedezlegat, neiertat, neîmbrăcat, neîngropat, neîntrebat, neînvăţat, nelegănat, nepedepsit, neplătit, neplîns, nesecerat, neslăvit, nesleit, netulburat* (care va intra, mai tîrziu, în titlul unei cărţi a lui George Călinescu, *Şun sau calea netulburată*), *neudat* etc.

Am pomenit, mai sus, de marea unitate a limbii româneşti din secolul al XVI-lea. Această unitate rezultă şi din următoarea constatare. În cartea Floricăi Dimitrescu, apărută tot la sfîrşitul anului 1973 şi intitulată *Contribuţii la istoria limbii române vechi*, unde avem, de asemenea, un *Indice lexical paralel*, pentru a cărui alcătuire au fost utilizate şi trei lucrări necercetate de Corneliu Dimitriu *(Evangheliarul slavo-român, Psaltirea lui Coresi* şi *Pravila ritorului Lucaci)*,

numărul cuvintelor începătoare cu *n*, necunoscute lui Dimitriu şi neînregistrate în dicţionarul tezaur, se ridică abia la nouă.

Lucrarea lui Corneliu Dimitriu pune în discuţie şi rezolvă şi alte probleme importante. N-am crezut necesar să mă opresc asupra tuturor. Nu pot, însă, încheia această recenzie fără a subliinia orientarea nouă a autorului şi trasarea unui drum la capătul căruia, sînt sigur, vom putea realiza cercetări de adîncime, cu adevărat valoroase, asupra întregului vocabular al limbii noastre naţionale.

G. Istrate

GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei, 1974, 295 p.

Lucrarea Gabrielei Pană-Dindelegan, intitulată *Sintaxa transformaţională a grupului verbal în limba română*, se ocupă de unul dintre cele mai complicate compartimente ale limbii, greu de tratat din punctul de vedere al gramaticii generative. Autoarea are ca punct de plecare teoria lui Noam Chomsky dezvoltată în *Aspects of the Theory of Syntax*, dar aduce acestei concepţii unele modificări, explicabile, în primul rînd, prin faptul că modelul chomskyan a fost aplicat pe un material de limbă nou şi, în al doilea rînd, pentru că autoarea ţine seamă de contribuţia lui Charles J. Fillmore privind „modelul cazurilor". Noutatea lucrării constă în modul de concepere a grupului verbal ca „enunţul predicativ minim sub raport sintactico-semantic, adică enunţul care grupează în jurul verbului la mod personal toţi determinanţii cu ocurenţă obligatorie din punct de vedere sintactic şi semantic" (p. 9). În concepţia autoarei, grupul verbal cuprinde verbul şi următorii determinanţi: obiectul direct, obiectul secundar, obiectul indirect, subiectul, atributivul, grupul prepoziţional, grupul circumstanţial şi grupul cantitativ. Discutarea amănunţită a acestora formează obiectul a cinci din cele şapte capitole ale lucrării.

1. În capitolul intitulat *Obiectul direct şi obiectul secundar. Subcategorizarea verbului în funcţie de aceşti determinanţi* (p. 15—58) se face o analiză critică a conceptelor chomskyene de bază. Autoarea introduce, faţă de modelul din *Aspects...*, o serie de simboluri categoriale noi, de tipul: Predicat, Subiect, Obdir, Obind, Obsec etc. La Chomsky acestea sînt simboluri funcţionale, şi nu categoriale, şi de aceea ele nu apar în arborele reprezentînd structura propoziţiei. Lingvistul american consideră chiar că noţiunile funcţionale ca subiect, predicat etc. trebuie să fie net deosebite de noţiunile categoriale ca: grup nominal, grup verbal etc., acordarea de statut categorial ambelor ducînd la imposibilitatea relevării caracterului relaţional al noţiunilor funcţionale. Fillmore se opune distincţiei *noţiune categorială/noţiune funcţională* şi consideră că structura de adîncime este organizată semantic, organizarea sintactică revenind în exclusivitate componentului transformaţional. Simbolurile categoriale introduse separă cazul de celelalte categorii ale numelui şi duc la un nou mod de concepere a structurii de adîncime. Astfel, autoarea distinge o structurare primară, reprezentată prin simbolurile Predicat, Subiect, Obdir, Obind, Obsec, Atributiv, GCirc, GCant, şi o structurare ulterioară reprezentată prin simbolurile GN, GAj, GAv, V, pe de o parte, şi prin simbolurile Ac, D, N, pe de altă parte, izbutind să prezinte mai logic şi mai complet realitatea lingvistică. Astfel stînd lucrurile, obiectul direct apare ca fiind sub dominanţa directă a nodului GV. Obiectul secundar, corespunzînd, în gramatica tradiţională, celui de-al doilea complement direct, cel care indică obiectul nonpersonal din construcţiile dublu-tranzitive (ex. *El mă roagă ceva*), este considerat, pe baza unor argumente convingătoare, ca fiind un constituent de altă natură decît obiectul direct. Argumentele autoarei sînt următoarele: *a)* este imposibilă substituirea Obsec cu un pronume personal în acuzativ; *b)* construcţii de tipul Obsec şi Pas sînt incompatibile; *c)* este imposibilă apariţia Obsec-precedat de prepoziţia *pe*; *d)* este imposibilă coordonarea constituenţilor Obdir

și Obsec ; *c)* este imposibilă dublarea Obsec. Toate aceste observații pledează în favoarea noii categorii sintactice definită ca Obsec.

În continuare, G. Pană-Dindelegan analizează structurile de adîncime care conțin simbolurile Obdir și Obsec și stabilește transformările pe care aceste structuri le suferă. La subcategorizarea verbului avînd ca punct de plecare trăsătura categorială +[—Obdir], Gabriela Pană-Dindelegan, pornind de la observația că există o clasă de verbe care se caracterizează în structura de suprafață prin ±[—Obdir], adică prin posibilitatea de a alege între o construcție tranzitivă și una intranzitivă (prepozițională sau cu dativul) (ex. *a ajuta cuiva/a ajuta pe cineva ; a spera la ceva/a spera ceva)* constată că, în asemenea situații, structurii de adîncime îi aparține numai construcția tranzitivă, construcția intranzitivă aparținînd în exclusivitate structurii de suprafață. Construcțiile tranzitive acceptă pasivizarea, iar generarea construcțiilor pasive presupune ocurența simbolului Pas și implicit a simbolului Obdir în structura de adîncime.

Subcategorizarea verbului în funcție de simbolul Obsec ridică cîteva probleme. Faptul că în structura de suprafață există o clasă de verbe cu obiect secundar care prezintă fenomenul variației libere, fie în sensul variației libere dintre constituentul Obsec și un grup prepozițional necircumstanțial (ex. *a convinge pe cineva ceva / a convinge pe cineva la ceva ?* exemplul din urmă fiind nereperat în limbă, după opinia noastră), fie în sensul variației libere dintre constituenții Obdir și Obind (ex. *a anunța pe cineva ceva/a anunța cuiva ceva),* impune optarea pentru una din structuri ca aparținînd structurii de bază. Dar, dacă pentru structurile în care Obdir intră în raport de variație liberă cu un obiect indirect s-a ales ca structură de adîncime structura cu obiect direct din motive sintactice (ea acceptă pasivizarea), pentru situația cînd obiectul secundar intră în variație liberă cu un grup prepozițional s-a apelat, pentru alegerea construcției cu obiect secundar ca aparținînd structurii profunde, la criterii de natură, în primul rînd, semantică (semnificația constituentului aflat în variație liberă). Acest aspect întărește ideea că structura de adîncime furnizează în aceeași măsură informații de natură sintactică și semantică și că o încercare de delimitare a acestora nu poate duce la rezultate satisfăcătoare în analiza limbii.

2. Sugestii noi de analiză prezintă și capitolul *Subiectul. Subcategorizarea în funcție de subiect. Construcții cu valoare impersonală* (p. 58—93). G. Pană-Dindelegan prezintă simbolul Subiect sub dominanța directă a nodului GV, la același nivel sintactic cu simbolurile Predicat, Obdir, Obsec, Obind, devenind astfel un simbol categorial de tipul Predicat, Obdir etc. În concepția autoarei, subiectul dobîndește o poziție similară cu a celorlalți modificatori verbali. Această concepție este susținută de un anume mod de definire a grupului verbal : „grupul verbal este o secvență de constituenți în interiorul căreia verbul îndeplinește rolul de nucleu, impunînd gravitarea celorlalți constituenți în jurul lui, inclusiv a subiectului, prin intermediul cazului și al prepoziției" (p. 59).

Limba română înregistrează construcții de tipul : *I se abate (îi abate) de plecare, I s-a acrit de școală, Îi arde de plimbare* etc. caracterizate prin imposibilitatea ocurenței în enunț a unui subiect. Autoarea admite că asemenea construcții fără subiect sînt generate prin reguli de constituenți. Analizînd construcții cu o structură de suprafață asemănătoare (discutate de gramaticile anterioare în cadrul aceleiași categorii sintactice) ca : *Tună, Fulgeră, Plouă,* Gabriela Pană-Dindelegan susține că asemănarea (lipsa subiectului în ambele tipuri de construcții) constituie o trăsătură comună numai în structura de suprafață și că, prin urmare, avem a face cu două aspecte de limbă diferite, ultimele enunțuri fiind rezultatul unor transformări (acestor construcții le corespunde în structura de adîncime o construcție cu subiect). Concluzia autoarei este că, în limba română, construcțiile impersonale au un profund caracter eterogen, ele fiind rodul unor modalități diferite de generare. Astfel, se disting net construcțiile introduse prin reguli de constituenți, de tipul : *Îi pasă de ceva, Îi arde de plecare,* caracterizate prin lipsa subiectului în structura de adîncime, de cele introduse prin reguli de transformare, de tipul : *A survenit ceva, Îmi trebuie bani,* care admit în structura de adîncime un subiect, deci reprezintă expansiuni ale lui GV în care este ocurent simbolul Subiect.

3. Construcţiile verbale (reflexive şi nereflexive) exprimînd ideea de reciprocitate fac obiectul primei părţi a capitolului *Generarea construcţiilor cu valoare reciprocă. Reflexivul. Subcategorizarea verbului în funcţie de reflexiv* (p. 93—133). În limba română construcţiile verbale a căror configuraţie semantică cuprinde ideea de reciprocitate pot fi construite atît cu verbe fără pronume reflexiv, cît şi cu verbe cu pronume reflexiv (ex. *Ion colaborează cu Gheorghe / Ion se aliază cu Gheorghe).* Lipsa reflexivului în construcţii verbale reciproce rezultă şi din variaţia liberă a construcţiilor de tipul : *Ion coalizează cu Gheorghe / Ion se coalizează cu Gheorghe.* Autoarea distinge trei tipuri de construcţii reciproce în funcţie de gradul de reprezentare a mărcilor sintactice şi a celor semantice. Reflexivului românesc, clasă cu un pronunţat caracter eterogen, îi este rezervată partea a doua a capitolului. Sînt prezentate cinci modalităţi de introducere a simbolului Refl în gramatică : a) prin regula de rescriere a simbolului Predicat ; b) prin regula de rescriere a simbolului Reciproc ; c) prin regula de rescriere a simbolului Pas ; d) prin regula de rescriere a simbolului Impers ; e) prin regula de rescriere a simbolului GV. Dintre acestea, numai structurile conţinînd simbolul Refl sub dominanţa nodului GV sînt supuse obligatoriu transformării reflexive şi sînt purtătoare ale unei semnificaţii reflexive.

4. Mult discutate în gramaticile transformaţionale sînt şi categoriile sintactice *nume predicativ* şi *element predicativ suplimentar.* Autoarea le uneşte sub simbolul Atributiv şi le discută în capitolul *Atributivul. Subcategorizarea verbului în funcţie de atributiv* (p. 133—155). Se disting construcţii în care atributivul aparţine structurii de adîncime ca urmare a aplicării regulilor de constituenţi (ex. *Ion a devenit înţelept)* şi construcţii în care atributivul apare în urma aplicării regulilor de transformare şi aparţin structurii de suprafaţă (ex. *Ion mă crede inginer).* Din lista atributivelor primare, Gabriela Pană-Dindelegan a eliminat construcţiile cu *a părea* (ex. *Ion pare inteligent),* admiţînd că în limba română acest verb realizează două tipuri de construcţii perfect sinonime : construcţia impersonală de tipul *Mi se pare că Ion este bolnav* şi construcţia personală cu atributiv de tipul *Ion îmi pare bolnav.* Construcţia impersonală este considerată ca aparţinînd structurii de bază. Atribuind caracter de copulă numai verbului *a fi* (nu şi verbelor *a deveni, a ajunge),* autoarea realizează o distincţie netă între numele predicativ şi elementul predicativ suplimentar în sensul că numele predicativ este un atributiv care admite copula (ex. *Ion este elev),* iar elementul predicativ suplimentar este un atributiv care nu admite copula (ex. *El devine inginer, Ei mă strigă Ion).* Subcategorizarea verbului se face şi în funcţie de acceptarea sau nonacceptarea unei propoziţii subordonate relative. Astfel, autoarea consideră că numai verbele *a fi* şi *a însemna* admit în poziţia atributiv o subordonată conjuncţională.

5. Existenţa în limba română a unui grup circumstanţial cu ocurenţă obligatorie pentru anumite verbe, fie din cauze sintactice *(Ion se comportă),* fie din cauze semantice, suprimarea lui făcînd construcţia ambiguă (ex. *Ion arată cuiva cartea ; Ion arată palid* etc.) a justificat un nou mod de concepere şi tratare a complementului circumstanţial, în general. Capitolul *Grupul circumstanţial, grupul cantitativ şi grupul prepoziţional, determinanţi relevanţi în subcategorizarea verbului* (p. 155—179) analizează determinanţi verbali aflaţi atît în expansiunea lui GV, cît şi exteriori lui GV şi are în vedere determinanţi adverbiali şi prepoziţionali cu valoare circumstanţială, precum şi secvenţe cu numeral cardinal şi determinanţi adverbiali cu valoare cantitativă. Se distinge în structura propoziţiei un grup circumstanţial, adverbial sau prepoziţional, reprezentat prin simbolul GCirc şi un grup prepoziţional, prin care autoarea înţelege grupul prepoziţional necircumstanţial, reprezentat prin GPrep, şi care nu acceptă construcţii adverbiale. Considerarea simbolului Prep ca făcînd parte din expansiunea lui GPrep, şi nu a Predicatului, bine motivată, constituie o noutate, atît faţă de lucrarea *Sintaxa transformaţională a limbii române* de Em. Vasiliu şi S. Eretescu-Golopenţia, cît şi faţă de gramaticile tradiţionale.

6. *Gramatica grupului verbal* (p. 179—265) este capitolul care sintetizează rezultatele obţinute în paginile anterioare şi ordonează regulile de funcţionare ale gramaticii transformaţionale. În atenţia autoarei au stat, cum era şi firesc, numai

regulile care asigură generarea grupului verbal pe baza componentului sintactic (în accepție chomskyană), excluzînd nivelele morfematic, fonematic și semantic. Modul de generare a structurilor de bază ale grupului verbal în limba română poate fi urmărit în schemele cu derivațiile corespunzătoare alcătuite de autoare. Dar, pentru că în arbori a fost inclus și nivelul lexical, credem că exemplele ar fi trebuit să ilustreze topica românească. Regulile de transformare prezentate selectiv privesc principalele transformări pe care le suportă expansiunile grupului verbal în convertirea lor în structuri de suprafață. Regulile de subcategorizare a verbelor sînt stabilite atît pe criterii de natură sintactică, cît și pe criterii de natură semantică, sintaxa grupului verbal evidențiind astfel „un set de trăsături semantice (inerente verbului cu importante implicații semantice" (p. 205). Sintaxa grupului verbal se concretizează, în partea a doua a acestui capitol, în redactarea unor articole de lexicon foarte economice și neredundante, pe baza introducerii unor reguli de redundanță care exclud repetările unor trăsături sintactice.

7. Fenomenele de sinonimie și omonimie sintactică sînt explicate în capitolul *Concluzii* (p. 265—277), în limitele modelului chomskyan, adică, pornindu-se de la ideea existenței unei singure structuri de adîncime căreia îi corespund mai multe structuri de suprafață. Gabriela Pană-Dindelegan distinge trei cazuri de sinonimie sintactică: a) sinonimia obținută prin aplicarea a două variante ale aceleiași transformări la aceeași structură de bază (ex. *Mă interesez de orice / Sînt interesat de orice)*; b) sinonimia rezultată din aplicarea unei transformări obligatorii, urmată de o transformare facultativă, variantă a celei dintîi (ex. *Ion și Gheorghe se salută / Ion se salută cu Gheorghe)*; c) sinonimia obținută din aplicarea unei transformări facultative la o structură de bază (ex. *Se pare că el este obosit / El pare obosit)*. Autoarea atrage atenția și asupra unui fapt neglijat de gramatica chomskyană, anume variația liberă la nivelul sintactic, variație „care constă în posibilitatea verbului, în structura de suprafață, de a alege între două structuri sintactice diferite, fără nici o modificare în plan semantic" (p. 270). Soluția preferată de autoare în alegerea unei variante ca aparținînd structurii de bază, urmează modelul fillmorian, bazat pe ideea că o singură structură cazuală de adîncime se organizează în multiple structuri sintactice de suprafață. Fenomenul omonimiei sintactice se prezintă sub două aspecte: a) omonimia sintactică a cărei manifestare de suprafață este o totală identitate de structură sintactică și de expresie fonologică (ex. *Mă vindec* = 1) „eu determin vindecarea" și 2) „altcineva sau altceva determină vindecarea mea"); b) omonimia a cărei manifestare de suprafață este identitatea totală de structură sintactică, dar nu și de expresie fonologică (ex. *Se citește / Se călătorește*, enunțuri avînd structuri de bază diferite și istorii de transformare diferite).

Enunțarea unor asemenea principii teoretice în gramatica transformațională a limbii române se bazează pe analiza subtilă a limbii române, pe cunoașterea cercetărilor anterioare.

Valoarea lucrării se impune nu numai prin complexitatea problemelor abordate, dar, mai ales, prin sugestiile legate de rezolvarea unor aspecte de limbă insuficient tratate sau omise de gramatica tradițională și de alte lucrări de gramatică transformațională apărute anterior. În această perspectivă, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română* reprezintă un model de cercetare a limbii române cu metodele gramaticii generativ-transformaționale.

Carmen-Gabriela Pamfil

IGNAT FLORIAN BOCIORT, *Teoria progresului literar-artistic*. Ed. științifică și enciclopedică, București, 1975, 304 p.

În peisajul teoriei noastre literare volumul publicat de Ignat Florian Bociort la Editura științifică și enciclopedică reprezintă o veritabilă noutate, una dintre puținele încercări teoretice creatoare din ultima vreme, eliberată cu desăvîrșire de

acel „complex de inferioritate şi provincialism critic", denunţat de Adrian Marino, la anumiţi critici şi cercetători. „Teoria progresului literar-artistic" trebuie înţeleasă în primul rînd ca o pledoarie, „provocativă", polemică la adresa unor locuri comune ale gîndirii estetice tradiţionale, în favoarea statutului ştiinţific al investigaţiei estetice, pentru precizarea unei metode de cercetare suficient de fundamentată teoretic, astfel încît să putem distinge cu mai multă uşurinţă adevărul de eroare, soluţia superior funcţională de soluţia banală şi disfuncţională, progresul de impostură". Pendularea esteticii „între ştiinţă şi artă" este pentru autor doar o falsă dilemă ; în timp ce „estetica tradiţională depune armele de îndată ce depăşeşte domeniul în care intuiţia este suficientă pentru constatarea însuşirilor reale ale obiectelor", materialismul dialectic şi istoric oferă cunoaşterii criterii stabile şi ferme, premise reale ale „ştiinţificităţii". Se constată însă că, în pofida consensului marxist al cercetării, se mai menţin „reminiscenţe ale unei viziuni filozofice speculative", conducînd la concluzii agnostice şi indeterministe, printre care „incertitudinile" cu privire la comparabilitatea sistemelor artistice, la caracterul de unicat al produsului artistic sau asupra existenţei principiilor, metodelor şi „învăţării" în artă. „Negarea progresului artistic este una din ideile de bază ale agnosticismului contemporan, este o urmare firească a negării generalului, a legităţilor dezvoltării şi a posibilităţii de a cunoaşte aceste legităţi.

Finalitatea socială a artei şi literaturii o are în vedere cercetătorul timişorean cînd analizează evoluţia fenomenului literar-artistic în cadrul „sistemului fundamental" artist-artă-public. El se alătură celor care, contestînd relevaţia interesului tradiţional al esteticii pentru „producţia" şi „produsul" artistic, încearcă să elaboreze o „estetică a receptării" operei de artă, luînd în consideraţie „mecanismul reglator al publicului", raportul dintre producătorul şi receptorul artei ca depozitar al istoricităţii, ca resort hotărîtor al progresului artei şi literaturii. Ignat Florian Bociort este foarte aproape în concluziile sale de cele ale binecunoscutei şcoli teoretice de la Universitatea din Konstanz, preocupată să configureze un model de investigare a literaturii care, îmbinînd hermeneutica cu explorarea dimensiunii sociale a operei, rezervă publicului un rol cel puţin egal cu al creatorului în geneza obiectului estetic. (Curios este doar faptul că Ignat Florian Bociort nu pare să aibă cunoştinţă de scrierile reprezentanţilor „şcolii de la Konstanz" şi nici de replicile cercetătorilor de la Academia de Ştiinţe din Berlin, concretizate în încercarea de alcătuire a unei teorii „materialiste" a receptării.) În ceea ce priveşte cercetarea românească, abordarea de către Bociort a categoriei public dintr-un unghi nou, depăşind limitele unei simple descripţii şi intercondiţionări de natură sociologică (ce îndreptăţeau astfel de afirmaţii tranşante, precum cea a lui Al. Piru : „Adevăratul critic nu-şi scoate judecăţile sale de valoare din fluctuaţiile numelor şi cărţilor") şi tinzînd către definirea sa ca o componentă intrinsecă a procesului de elaborare a valorilor estetice este una dintre primele de această factură. „Rolul hotărîtor în creaţia literar-artistică a unei epoci revine nu artiştilor, ci societăţii în mijlocul căreia s-au născut şi sub ale cărei impulsuri lucrează", succesiunea istorică a operelor reprezentînd „un lanţ de răspunsuri pe care indivizii sau colectivele le-au dat unor nevoi spirituale izvorîte din confruntările omului social...". Nu într-un mod diferit va rezolva aceeaşi problemă Hans Robert Jauss în faimosul său eseu *Istoria literară ca provocare* (Suhrkamp, Frankfurt/Main, 1971) : „Istoricitatea literaturii ca şi caracterul ei comunicativ presupun un raport dialogic şi totodată procesual între operă, public şi noua operă, raport ce poate fi surprins atît în relaţia dintre comunicare şi receptare, cît şi în relaţiile întrebare-răspuns, problemă-soluţie". O modalitate superioară celei a lui Jauss va găsi Bociort pentru dificila definire şi obiectivare a noţiunii de „Erwartungshorizont"-*orizont de predispoziţii*, considerată îndeobşte ca reunire a tuturor datelor preexistente în conştiinţa cititorilor în momentul contactului cu noua operă. Cele trei coordonate fixate de Jauss *orizontului de predispoziţii*, „normele date sau poetica imanentă genului literar", „legăturile implicite cu operele cunoscute din contextul istorico-literar şi contradicţia dintre ficţiune şi realitate, dintre funcţia poetică şi cea practică a limbii" s-au dovedit insuficiente şi inaplicabile ; reprezentarea grafică de la pag. 147 a cărţii lui Bociort dă o imagine mult mai complexă şi totodată mai practicabilă a dinamicii relaţiei artist-operă-public prin intermediul multitudinii de factori-predispoziţii ce pregătesc şi solicită apariţia noilor opere.

Din perspectiva teoriei informaţiei, a teoriei sistemelor autoreglatoare şi a teoriei jocurilor strategice, Ignat Florian Bociort redefineşte noţiuni fundamentale, precum „valoare", „progres", şi însăşi estetica dobîndeşte o nouă şi interesantă definiţie, ca „ştiinţă a activităţii eficiente de creare şi receptare a operei de artă". Recunoaştem aici înrîurirea pe care au exercitat-o asupra sa *Prelegerile de estetică marxist-leninistă* ale lui Moissej Kagan (Dietz, Berlin, 1974), a cărui metodă dialectică a preluat definitiv categorii precum cea de „sistem", „structură", „element" şi care socoteşte opera de artă „nu un obiect independent... ci un membru într-un sistem comunicativ specific, în care aceasta are funcţiunea de a mijloci informaţia pe care a obţinut-o artistul şi pe care el o transmite oamenilor". Acest aparent apel la structuralism are în fond un solid suport materialist dialectic, în sensul că elementul, structura nu sînt considerate simple „elemente formale", imanente, ci sînt studiate în relaţie cu conţinutul operei, cu funcţia ei în societate. Bociort vede în valoarea estetică un ansamblu de valori constituite la nivelul unor subsisteme relativ independente ; dacă „finalitatea unui sistem se realizează prin funcţionalitatea întregii ierarhii a subsistemelor sale", atunci judecata estetică de valoare va putea fi considerată ca „aprecierea unei structuri în raport cu finalitatea sistemului ei". Pornind de aici, criteriul general al progresului sistemelor este „funcţionalitatea superioară a sistemului respectiv, ca reacţie optimă la solicitările sistemelor sale", iar „arta îşi extrage finalitatea din funcţia strategică a ideologiei unei epoci, a unei naţiuni, a unei clase, a unui curent, a unui individ (artistul)". Observaţia cu privire la faptul că „dinamica conţinuturilor este mai accentuată decît cea a formelor" este deosebit de preţioasă, relieffnd odată mai mult „natura informaţională a artei, faptul că arta răspunde în primul rînd prin conţinuturile ei aspiraţiilor estetice ale oamenilor". Acesta este şi temeiul pentru care Ignat Florian Bociort afirmă credinţa sa „în eternitatea realismului şi a temeiei sale inalienabile, *mimesisul*".

Autorul îşi propune totodată revizuirea conceptului de istorie literară, care în viziunea sa ar trebui să urmărească „dinamica structurilor literare, istoria internă a literaturii". Analiza criticii şi istoriei literare al cărei model abstract intern al sistemului de valori „este vag conturat şi insuficient ierarhizat", scoate în evidenţă faptul că „eficienţa socială a activităţii critice se află... sub imperiul hazardului, situaţie incompatibilă cu o ştiinţă literară care militează pentru un ideal estetic clar". Ca şi Robert Weimann în *Istorie literară şi mitologie* (Aufbau, Berlin, 1974), Ignat Florian Bociort va respinge atît obiectivismul pozitivist, cît şi subiectivismul şcolilor impresioniste şi estetiste ; doar îmbinarea dialectică dintre analizarea genezei operei şi a gradului de fidelitate cu care acesta reproduce realitatea, cu sensurile pe care le-a dobîndit în contact cu generaţii de cititori, care au interpretat-o în funcţie de *orizontul de predispoziţii* al epocii lor, deci cu „funcţionalitatea şi dinamica" lor, poate conferi substanţă unei tratări marxiste a moştenirii literare, a tradiţiei. „Sîntem îndreptăţiţi să afirmăm că structura obiectuală a unei opere din trecut rămîne aceeaşi şi, ca atare, şi semnificaţia ei semantică, în timp ce structura subiectului apreciator evoluează şi, ca atare, el intră mereu în alte raporturi cu operele de artă ale trecutului, ceea ce face ca semnificaţiile pragmatice ale acestora să evolueze".

Cartea lui Ignat Florian Bociort face în totalitate o bună impresie ; limpezimea, dezinvoltura, siguranţa argumentaţiei denotă o desăvîrşită stăpînire a materialului faptic şi a surselor bibliografice, un foarte solid fundament filozofic şi ideologic, ca şi o certă vocaţie către construcţie teoretică de sinteză. *Teoria progresului literar-artistic* reprezintă una din contribuţiile româneşti de care va trebui să se ţină seama.

Andrei Corbea

IVAN EVSEEV, *Semantica verbului*, Editura Facla, Timişoara, 1974, 182 p.

Legătura între semnificaţie şi lumea obiectelor denotate a devenit, în teoria semiotică, un concept structural. În cadrul lingvisticii actuale, pe baza aces-

tui concept, se desfășoară o acțiune de „reabilitare a semnificației". Semiotica „postulează (prin intermediul unui șir de raționamente) că între universul acceptat de om ca existent și manifestarea structurii semantice care proiectează acest univers ca existent și semnificant, ca un univers semantic, nu există o discontinuitate, ci numai o serie de operații de transcodare" [1]. Prin complicate „operații de transcodare", structuralitatea (care poate fi înțeleasă ca proprietate fie ontică, fie lingvistică, fie ontico-lingvistică) s-ar propaga, deci, celor două nivele eterogene. Limbajul și lumea dobîndesc, prin izomorfism, o atotcuprinzătoare unitate de organizare. Lumea există, deci, în afara limbajului, dar noi nu o percepem decît *prin* limbaj. Ca urmare, omul se manifestă cu adevărat doar la nivelul limbajului, limbajul este lumea înțeleasă de om, este universul uman, este în ultimă instanță universul existent *pentru* om.

Desprindem din această problematică, cu care semantica reintră în centrul de interes al lingvisticii, în primul rînd, o reinterpretare a fenomenului cunoașterii lingvistice (și nu numai lingvistice, de vreme ce, prin semiotică, orice știință tinde astăzi să fie evaluată ca un limbaj, și tot astfel, orice formă de comportament, de activitate). Această reinterpretare este făcută în spiritul unei adînciri a teoriei reflectării. Înțeleasă ca mecanism de *captare*, gîndirea lingvistică ni se impune în ipostaza ei activă, creatoare — ca forță care absoarbe substanța universului, o ordonează, îi imprimă un sens, ce poate fi o *deviere*, dar o deviere *către* om, *către* puterea lui de a înțelege. În lumina acestor idei, controversa în care, în treacăt, se implică Ivan Evseev, asupra fidelității sau arbitrarietății „imaginii" lingvistice a lumii — „Spre deosebire de J. Trier, care a introdus noțiunea de «cîmp» în lingvistică [...], considerăm că limba structurează realitatea nu în chip arbitrar, în discordanță cu structura obiectivă a onticului, ci se conformează cu principiul izomorfismului [...]. Limba este *o realitate* (s.n.) materializată în forme sonore" (p. 18) — nu ni se mai pare de actualitate ; teoria semiotică poate fi considerată ca o soluționare dialectică a ei.

Pe un plan mai strîns legat de preocupările strict lingvistice, se impune atenția acordată acelei „serii de operații de transcodare" prin care universul „acceptat de om ca existent" este „proiectat" în conținutul limbii. Produsul final al acestor operații ar fi, în ultimă instanță, acea *formă a conținutului*, formă lingvistică „pură", aparținînd limbii în sine și pentru sine. Acceptînd realitatea „acelui tipar pe care l-am numit forma conținutului" (Hjelmslev), urmează să acceptăm ideea că, în cadrul limbajului, cuvîntul reușește, totuși, să se sustragă dublei sale determinări, *ambiguității* sale ; conținutul cuvîntului, *forma* acestui conținut, ar urma să ne îndrepte nu către obiect, ci către o substanță pur lingvistică — *substanță a conținutului, devenită* (pe o cale pe care cu greu ne-o putem reprezenta) un substitut al obiectului real supus reflectării, *captării* lingvistice. Pe calea acestor raționamente, semantica își revendică astăzi statutul de știință lingvistică.

Supralicitînd, însă, efectul pe care l-ar mai putea avea adevărurile vechi — precum acela că „semantica, ca știință despre semnificațiile limbii, este întotdeauna orientată spre realitate, spre lumea obiectelor și fenomenelor denotate prin intermediul semnelor lingvistice" (p. 19) sau că „valoarea unui semn lingvistic se stabilește în primul rînd prin identificarea suportului său ontic" (p. 18) —, Ivan Evseev deplasează oarecum accentul acestor dezbateri de actualitate, accent pus, așa cum s-a arătat, nu pe preocuparea de a da curs liber legăturii — incontestabile — dintre semnele lingvistice și lumea obiectelor denotate, ci, dimpotrivă, pe dorința de a prezenta mai riguros (și restrictiv) această legătură și, de la un anumit punct, și în măsura posibilului, în numele principiului „imanenței" lingvistice, chiar de a o suprima.

Privită în spiritul acestor teorii, „reabilitarea semnificației" nu contravine, în măsura în care autorul *Semanticii verbului* ne-ar putea face să înțelegem, spiritului formalist al lingvisticii actuale. Dimpotrivă, prin „postulatul articulării", această acțiune de „reabilitare a semnificației" se integrează acestui spirit. Cri-

[1] A. J. Greimas, *Despre sens*, trad. de Maria Carpov, București, 1975, p. 60.

tica adresată de către Ivan Evseev formalismului mai vechi sau mai nou ni se pare lipsită de nuanțările impuse de această reprezentare dialectică a legăturii dintre conținutul și forma lingvistică. Nepotrivit ni s-a părut și tonul, creat printr-o aglomerare de termeni polemici („mirajul formalizării", „iluzia că se poate face o descriere științifică a limbii evitînd conținutul", „himera limbii în sine și pentru sine" etc.) larg cultivați de o epocă în care „direcțiile, curentele și metodele existente [...] în disciplina noastră [...] sînt așa de multiple, de variate și, adesea, de contradictorii "[2]. Acele „gramatici orientate către conținut" pe care le invocă autorul nu reprezintă, credem, o îndepărtare de „formalismul", de „schematismul" pe care îl presupune orice gramatică, ci o căutare de noi principii pe care să se creeze alte „scheme", alte „forme". Ele urmează să integreze semantica numai în măsura în care aceasta se va conforma *postulatului articulării*, din care decurge, după cum se știe, prioritatea formei. Obiectivul lor este descoperirea *regulilor de combinare* (care sînt tot procedee formale), combinare urmărită, în cazul lor, pe „verticala" limbii, între extremele ei, reductibile în final la un „alfabet" de trăsături fonetice și un „alfabet" de trăsături semantice. Desigur că există un lung șir de motive pentru care gramaticii tradiționale i se poate imputa un „schematism". Există însă, credem, motive să întrevedem și în gramaticile viitoare o „schemă", creată, poate, pe alte baze.

Preluînd masiv idei din proiectul acestor viitoare gramatici, Ivan Evseev se pronunță pentru desființarea vechilor compartimentări lingvistice, pentru suprimarea „separării nete a morfologiei de sintaxă și lexic" (p. 14). Ni se propune un nou aranjament, o dispunere a „pluralității de procedee de exprimare aparținînd diverselor nivele ale limbii : morfologiei, sintaxei și lexicului" (p. 15) în cadrul unor cîmpuri funcțional semantice, „formate, de regulă, dintr-un centru, reprezentat de o categorie gramaticală și din periferia cîmpului, care include mijloacele lexicale, contextual — sintactice etc. folosite pentru redarea conceptului respectiv" (p. 15). Proiectul acestei gramatici constă deci într-o descriere globală a felului cum „sistemul lexical și cel gramatical al limbii structurează acest spațiu al semnificațiilor" (p. 18), spațiu *„imaginat* (s.n.) ca un vast cîmp de sensuri primare (seme) care reflectă totalitatea relativ finită a cunoștințelor oamenilor despre natură și societate" (p. 17). Descoperim, dincolo de tonul „afirmativ — categoric" cu care se pronunță autorul, o inconsistență a temeliilor ce susțin toate aceste proiecte. Conceptul nivelului de adîncime rămîne confuz, „imaginat", legat deci de intuiție. El este prezentat ca „o totalitate relativ finită", dar, în realitate, el se comportă ca o totalitate de elemente infinite. Tendința semanticii lingvistice de a se apropia de semantica filozofică și logică, interferența ei cu logica matematică, fapte pe care ni le semnalează Ivan Evseev, se explică tocmai prin complexitatea problemelor ridicate de abordarea vastului plan al semnificațiilor limbii. Chiar în cadrul unei viziuni ontologice, se impune o înțelegere logică, ordonatoare a lui. În calitate de sistem, limbajului i se atribuie astăzi un mecanism de gîndire propriu, o logică implicită. Analizînd conținutul limbii, semantica aspiră, de fapt, să ne conducă către descoperirea acestei logici, și, prin aceasta, către descoperirea mecanismului gramatical al limbii. Ca și gramatica tradițională, noua gramatică va exprima, în ultima instanță, o reprezentare logică a limbii. În măsura în care această nouă gramatică ne va prezenta limba sub forma unor cîmpuri alcătuite în jurul categoriilor gramaticale preluate din gramaticile tradiționale, nu vom putea considera că ea va fi o gramatică *structural* nouă, inedită („articulațiile" ei, sistemul ei logic, rămînînd, în fapt, aceleași). Nu putem, desigur, prevedea în ce măsură activitatea de re-analizare semantică a limbii ne va duce deci către o *altă* gramatică. „Se poate observa că, în general, mersul cunoașterii se realizează, de regulă, pe calea includerii conținutului desprins intuitiv în sistemul unei discipline științifice sau alteia [...]. În starea actuală a aparatului de investigație, specificul abordării sistemice constă însă în aceea că conținutul desprins intuitiv este întotdeauna mai larg decît acea sferă

[2] Iorgu Iordan, în *Prefață* la Maria Manoliu-Manea, *Structuralismul lingvistic*, București, 1973, p. 5.

a realității care se descrie cu ajutorul aparatului științific dat. De aceea, în concepțiile sistemice de ordin general, se creează de obicei un *hiatus* (s.n.) între primul și cel de al doilea plan al analizei"[3]. Extragem din acest comentariu, care nu vizează lingvistica, dar care, prin generalitatea lui, i se poate aplica, ideea unei prudențe necesare în legătură cu amploarea proiectelor cercetărilor actuale. Nu trebuie să omitem posibilitatea de apariție a acelui „hiatus" dintre aparatul de investigație și obiectul investigației, adesea foarte restrîns sau sărăcit. S-ar putea, sîntem în același spirit avertizați, ca „în locul unei dificultăți de metodă să avem de a face aici cu o limită ținînd de natura anumitor operații intelectuale, a căror slăbiciune, ca și forță, ar fi aceea de a putea fi logice, rămînînd totodată înrădăcinate în calitate"[4].

Ivan Evseev a început prin a-și declara adeziunea totală la principiul izomorfismului. De pe această poziție, el dezvăluie limitele gramaticii actuale, căreia i se sustrag, prin imperfecțiunea descrierii, însemnate zone din limbă, acele „teritorii ale nimănui" (p. 14). Se angajează, ca urmare, în acțiunea lingvistică întreprinsă pentru realizarea unei noi descrieri, integrale, a limbii. Sfîrșește însă cu concluzia că *„majoritatea* (s.n.) categoriilor verbului reflectă anumite trăsături ale proceselor obiective". „Nu rezultă, spune el, că în limbă nu pot exista *anumite categorii lipsite de un substrat ontic* (s.n.), care exprimă diverse raporturi formale dintre cuvinte sau redau atitudini ale vorbitorului față de faptele relatate" (p. 163). Izomorfismul, ca expresie a unei unități depline dintre nivelul de adîncime și nivelele de suprafață, ar trebui să excludă însă posibilitatea existenței unor forme sau a unor raporturi formale „lipsite de un substrat ontic". Expresie supremă a unității fenomenului, izomorfismului nu i se poate atribui o accepție relativă, așa cum face Ivan Evseev: „structura sferei semnificațiilor [...] este analoagă (izomorfă) cu structura realității, chiar dacă acest izomorfism *nu este perfect* (s.n.) (p. 163).

Am acordat spațiu larg unor considerații privitoare la concepțiile lingvistice ale autorului *Semanticii verbului* (expuse de el mai ales în partea introductivă a lucrării), cu intenția de a arăta insuficienta coeziune și claritate a lor. Am pus această lipsă în directă legătură cu caracterul încă nebulos al proiectelor lansate de ceea ce astăzi numim „noua lingvistică".

Din discuțiile la obiect purtate în cuprinsul lucrării asupra semanticii verbului se desprind cîteva dintre chestiunile de real interes pentru gramatica verbului. Ne referim, în primul rînd, la conceptul de procesualitate. De factură filozofică (implicînd timpul, mișcarea ca forme de existență a materiei), acest concept a fost, sub o formă sau alta, invocat ori de cîte ori verbul a fost supus unor analize de conținut. Indicația că verbul se deosebește de nume întrucît implică noțiunea de timp este preluată de la Aristotel. Ceea ce își propune Ivan Evseev este să reprezinte componențial, în cadrul structurii semantice a verbului, această idee. Conceptul de procesualitate este semnalat în calitate de trăsătură distinctivă, „dominanta semantică, prezentă în sfera fiecărui verb concret" (p. 159). Acest concept este raportat la planul ontologic, în calitate de „corelat lingvistic al mișcării, care este atribut și formă a lumii materiale" (p. 34) .Verbul reprezintă obiectul în mișcarea, în desfășurarea sa. Se poate pune astfel în evidență și relația „polară" nume-verb. Verbul și numele reprezintă două moduri de a percepe și nota fenomenele, sînt două forme diferite ale uneia și aceleiași noțiuni, două structurări ale uneia și aceleiași substanțe de conținut. În lumina analizei componențiale, se deslușește mai clar conținutul specific părților de vorbire, în calitate de conținut formal, reprezentațional. Această nouă formă de descriere a sensului pe care o reprezintă analiza componențială este în măsură să impună și gramaticii un criteriu mai sigur în definirea părților de vorbire. În *Gramatica*

[3] E. G. Iudin, în *Metoda cercetării sistemice*, trad. de I. Bulborea, M. Golu, București, 1974, p. 298.

[4] Claude Lévi-Strauss, *Gîndirea sălbatică*, trad. de I. Pecher, București, 1970, p. 212.

limbii române[5], de pildă, părţilor de vorbire li se atribuie un sens lexical-gramatical, prezentat drept „sensul lexical cel mai general al claselor de cuvinte", drept „un sens lexical foarte general". Verbului i se atribuie sensul de „acţiune sau stare", dar constatăm că „acţiunea" şi „starea" figurează şi în definiţia substantivului, printre „obiectele în sens foarte larg, adică fiinţe, lucruri, fenomene, acţiuni, însuşiri", pe care acesta le denumeşte. De fapt, această gramatică soluţionează diferenţa dintre nume şi verb în termeni exclusiv formali : „pentru a deosebi substantivele nume de acţiuni (exemple : *vînzare, explicaţie)* de verbe, a căror caracteristică este exprimarea unei acţiuni (exemple : *a vinde, a explica),* este necesară referirea la caracteristici de ordin morfologic : în timp ce substantivul are forme de gen, număr şi caz, verbul are forme de diateză, mod, timp, persoană şi număr"[6]. Dar această definiţie poate fi tradusă şi în termeni semantici : „Verbul este partea de vorbire care exprimă, *privite ca procese* (s.n.), acţiunea, starea sau existenţa obiectelor"[7]. Rămîne deci fie să optăm pentru unul din cele două criterii, fie să le combinăm într-o formă corectă. Conceptul de proces ne apare ca expresia cea mai exactă a semanticii verbului, fapt pentru care el trebuie, credem, reţinut.

Încercarea lui Ivan Evseev de a impune categoriile semantice ale *acţiunii, devenirii şi stării*, care, deşi „nu se află la «suprafaţa» sistemului limbii, întrucît nu dispun de mijloace uniformizate şi constante de redare", ar crea, totuşi, „nişte «cîmpuri» funcţional semantice care divizează spaţiul semantic al verbului în zone distincte" (p. 44), ni s-a părut mai puţin eficientă. Raportate la ontologic, *acţiunea, devenirea şi starea* ar exprima calitatea procesului : o acţiune dinamică, o transformare, un mod de a fi al subiectului (p. 159). Autorul se bazează însă mai mult pe consideraţii de amănunt (uneori extralingvistice), din care ar reieşi, de pildă, o diferenţiere a gradului de intensitate a proceselor : „Verbele de acţiune [...] exprimă o intensitate maximă a procesului" (p. 41), „Devenirile şi stările sînt procese [...] cu o acţiune diminuată" (p. 42). Nu credem că această idee se confirmă : între situaţii ca *asurzeşti lumea* (acţiune) şi *ai să asurzeşti* (devenire) (p. 107) sau *pieptănătura aceasta te întinereşte* (acţiune) şi *moşneagul pe loc a întinerit* (devenire) (p. 110) diferenţele de intensitate sînt, dacă nu inexistente, greu sesizabile. Nici criteriul instrumentalităţii nu ni se pare important : „Subiectul verbelor de devenire poate fi considerat subiect al autotransformării noninstrumentale" (p. 94), „devenirea este un proces noninstrumental" (p. 95). Resortul deosebirii dintre *acţiune, devenire şi stare* rămîne, credem, strîns legat de resortul relaţiei nume-verb, urmărit în gramatică pe axa subiect-verb-obiect. Este relaţia care ne aduce în miezul problemelor tranzitivităţii şi diatezei. Ivan Evseev nu a reuşit să stabilească o corelaţie mai strînsă între ideile de *acţiune, devenire* şi *stare* şi formele de tranzitivitate şi diateză. Consideraţiile lui asupra acestor două categorii gramaticale sînt, în general, corecte, fără a fi, însă, în măsură să impună un punct de vedere (cunoscute fiind proporţiile controverselor existente în jurul lor). Interpretarea diatezelor ca forme morfologice de exprimare a tranzitivităţii este, într-adevăr, posibilă dacă plecăm de la ideea că „forme de diateză pot avea numai verbele tranzitive" (p. 65). Situîndu-se însă pe o altă poziţie, *Gramatica limbii române* consideră diateza prin prisma subiectului : „Diateza este forma pe care o îmbracă verbul pentru a arăta în ce raport se află acţiunea pe care o exprimă cu autorul acestei acţiuni"[8]. Acest punct de vedere ni se pare cel puţin la fel de important, ţinînd cont de strînsa legătură dintre subiect şi acţiunea verbului. Într-un totul îndreptăţită ni se pare propunerea (care nu este, de fapt, nouă) de lărgire a sferei tranzitivităţii prin introducerea tranzitivităţii indirecte. Situaţiile de tranzitivitate indirectă sînt deja semnalate, în acest spirit,

[5] V. *Gramatica limbii române*, Editura Academiei R.S.R., ediţia a II-a, Bucureşti, 1966, vol. I.

[6] *Ibid.*, p. 30.

[7] Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Bucureşti, 1956, p. 405.

[8] *Gramatica limbii române*, Editura Academiei R.S.R., ediţia a II-a, Bucureşti, 1966, vol. I, p. 208.

în cadrul dicţionarelor : atunci cînd sub specificaţia *tranz.* şi *intranz.* figurează o unică definiţie, avem a face, de fapt, cu o situaţie de tranzitivitate directă şi indirectă : ex. *a privi* (ceva sau la ceva), *a pătrunde* (ceva sau prin ceva). Ca fapt de amănunt, semnalăm transformaţia incorectă în cazul lui *a mulţumi cuiva*, echivalat în lucrare cu *a mulţumi pe cineva* (p. 59). Sîntem, de fapt, în faţa a două sensuri cu totul distincte : „a exprima cuiva recunoştinţa" şi, respectiv, „a satisface pe cineva". Ideea unei clasificări propriu-zise în *verbe de acţiune, verbe de devenire* şi *verbe de stare* ni se pare cu totul hazardată. În sine, ideea acestei clasificări este atrăgătoare, ea ar indica „articulaţiile" sistemului, dinamismul intern, energia lăuntrică a acestuia : „O acţiune îndreptată spre obiect poate cauza declanşarea unui proces de transformare internă a obiectului respectiv, iar acesta, la rîndul lui, generează o anumită stare a obiectului" (p. 162). Părerea unor lingvişti că *toate* verbele exprimă acţiuni ni se pare însă destul de întemeiată : ideea de proces se poate desprinde cu mare greutate de ideea de acţiune. Un vechi comentariu de gramatică indiană exprimă foarte clar acest lucru : „În expresia «acesta este alb», profanul înţelege numai o relaţie dintre calitate şi substrat, însă cel instruit în gramatică ştie că acest «altceva» la care se referă cuvîntul «alb» nu este substratul ci acţiunea pe care o specifică" [9]. În contextul „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă" verbul *a domni* nu poate fi restrîns la sensul „a fi domn", aşa cum ni se propune în lucrarea discutată de noi (p. 124) ; ni se pare, mai curînd, că aici coexistă în verb şi ideea de stare şi ideea de acţiune, de dominaţie, de exercitare a puterii.

Ivan Evseev îşi recomandă studiul drept „o etapă pregătitoare în vederea elaborării unei lucrări de sinteză despre semantica verbului românesc" (p. 5). Prin amploare şi complexitate semantica verbului rămîne un subiect deschis.

Maria Vişoianu

SERGIU PAVEL DAN, *Proza fantastică românească*, Bucureşti, Editura Minerva, 1975, 354 p.

Deşi fantasticul a constituit o modalitate de creaţie des utilizată în literatura noastră populară şi cultă, el a făcut tîrziu obiectul unei cercetări sistematice. Dacă fantasticul folcloric şi semnificaţiile lui au beneficiat, totuşi, de o analiză competentă în *Estetica basmului* a lui G. Călinescu, fantasticul cult a fost luat în discuţie sporadic, consacrîndu-i-se un spaţiu mai mare sau mai mic, în funcţie de locul pe care-l ocupa în creaţia unuia sau altuia dintre scriitori. Abia de două decenii preocupările în această direcţie cunosc o oarecare înviorare, probabil şi sub impulsul recrudescenţei lor pe plan mondial, unde s-au elaborat unele antologii (cf. antologia povestirii fantastice franceze scoasă în 1963 de P. G. Castex şi aceea a fantasticului, din 1966, îngrijită de R. Caillois) şi lucrări teoretice (elaborate de Fr. Hellens, Tz. Todorov, L. Vax şi alţii).

Proza fantastică românească a lui Sergiu Pavel Dan, reluînd unele preocupări mai vechi ale autorului (concretizate în teza de doctorat *Povestirea fantastică românească)* este prima lucrare de proporţii de la noi care încearcă o sinteză a fantasticului din literatura română cultă. După cum sugerează titlul cărţii, autorul ambiţionează realizarea unei configuraţii a prozei fantastice româneşti, încercare cu atît mai îndrăzneaţă cu cît opiniile asupra fantasticului în literatură n-au depăşit stadiul confruntărilor nici chiar pe plan universal. Explorînd un teren dificil, autorul nu pierde nici o clipă din vedere obiectul cercetării, dezvăluindu-i treptat substanţa, resorturile lui intime şi aspectele cele mai diverse.

[9] ap. Sergiu Al. George, *Limbă şi gîndire în cultura indiană*, Bucureşti, 1976, p. 37.

Prima parte a studiului, intitulată *Preliminarii teoretice*, este destinată tocmai acestui scop, cuprinzînd o încercare de definire a conceptului de literatură fantastică, o delimitare a graniţelor şi o clasificare. Sînt aduse în discuţie şi comentate pertinent, relevîndu-se calităţi dar şi defecte, opiniile unor cercetători străini ai problemei — Tz. Todorov, R. Caillois şi alţii. Totuşi, o definiţie propriu-zisă a conceptului de literatură fantastică nu apare (complexitatea obiectului face dificilă încadrarea lui într-o definiţie), ci sînt schiţate cîteva condiţii de care depinde apartenenţa unei opere la genul fantastic. Dintre acestea, două par a fi fundamentale: conturarea treptată, prin anumite mijloace, a unei atmosfere de taină, de mister, nelinişte sau groază şi adoptarea de către autor a unei atitudini de ezitare în raport cu faptele relatate (să nu pară a le acorda credit absolut, dar nici să se situeze pe linia negării lor). Această ambiguitate implică o poziţie identică a lectorului. În continuarea lucrării prezentate sînt delimitate şi analizate diferite tipuri de fantastic: un fantastic al basmului (fabulosul feeric), altul al miturilor şi legendelor (miraculosul mitologiei autohtone). Urmează „fantasticul ca revers inacceptabil al verosimilului", numit astfel deoarece „supranormalul se constituie antagonic şi agresiv — mai presus de toate, incompatibil în raport cu normalul", spre deosebire de fabulosul feeric, de pildă, unde el „se substituie imanent şi firesc normalului". Cazul în care supranormalul apare legitimat, acreditînd un anumit sistem filozofic sau magico-ezoteric, aparţine fantasticului doctrinar. Se mai distinge un fantastic al „voinţei de mister", atunci cînd supranormalul „pare o prelungire bizară a normalului", autorul lăsînd în mod conştient anumite lucruri să plutească în taină, în vag, şi, în sfîrşit, fantasticul absurd, definit ca „o degradare contrariantă, ireductibilă, ininteligibilă a normalului".

Autorul *Prozei fantastice româneşti* descoperă tangenţe şi note distinctive între literatura fantastică şi celelalte tipuri de literatură: ştiinţifico-fantastică, proza poetică şi alegorică, romanele poliţiste şi de aventuri, literatura de factură absurdă şi proza de analiză.

Unele puncte discutabile există în clasificarea prozei fantastice după criterii tematice. Mult prea amplă şi amănunţită, această clasificare înglobează în cadrul temelor mari şi subteme care se confundă. Astfel, la tema *Înrîurirea magică* se suprapun subtemele: *vraja, solomonia* şi *imanenţa magică naturală* (fiecare din ultimele două este, în esenţă, tot o vrajă). Temă: *consemnul fantastic;* subteme: *locul sau obiectul nefast, comoara necurată* (este tot un obiect nefast) etc. Temă: *anticipaţia fantastică;* subteme: *visul prevestitor, semnul prevestitor* etc. (în multe cazuri visul e un semn prevestitor).

Partea a doua a lucrării, intitulată *Orientări şi profiluri*, cuprinde, conform ideilor din *Preliminarii teoretice*, o investigare a literaturii fantastice româneşti. Fiecare tip de fantastic grupează, în cuprinsul unui capitol, un număr mai mare sau mai mic de scriitori, începînd cu cel considerat mai reprezentativ. Astfel, *Fabulosul feeric* începe cu o analiză consacrată operei lui Creangă, urmat de Slavici, Minulescu, Oscar Lemnaru şi Vladimir Colin. Miraculosul mitico-magic, la rîndul lui, a constituit o sursă bogată de inspiraţie pentru opera lui Galaction, Agârbiceanu, Sadoveanu, Pavel Dan, Ştefan Bănulescu. În capitolul următor, Nicu Gane, Caragiale, Minulescu, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, Victor Papilian şi Al. Philippide ilustrează, prin creaţia lor, ceea ce cercetătorul a numit „fantastic ca revers inacceptabil al verosimilului". La fel sînt tratate celelalte tipuri de fantastic, aşa cum se concretizează la: Eminescu, Mircea Eliade, Liviu Rebreanu, Tudor Arghezi, V. Voiculescu, Laurenţiu Fulga (fantastic doctrinar), Mateiu Caragiale, Adrian Maniu, V. Beneş, Oscar Lemnaru, A. E. Baconsky (fantasticul „voinţei de mister"), Gib Mihăescu, Urmuz, Ion Vinea, M. Blecher, Emil Botta (fantasticul absurd). Tuturor acestora, autorul le consacră analize riguroase, stabilind, descoperi, filiaţii pe plan românesc şi universal. Raportările la literatura străină revin la tot pasul, influenţa lui E. A. Poe, spre exemplu, fiind depistată la majoritatea creatorilor noştri de literatură fantastică.

În cuprinsul exegezelor se strecoară, totuşi, cîteva inconsecvenţe, neclarităţi sau incertitudini. Unele opere nu-şi justifică suficient apartenenţa la genul fantastic: G. Galaction, *Andrei hoţul*; I. Agârbiceanu, *Popa Man*; Cezar Petrescu, *Adevărata moarte a lui Guynemer;* Ionel Teodoreanu, *Turnul Milenei.*

Alteori, interpretarea nu duce la o concluzie precisă; este cazul nuvelei *Omul care și-a găsit umbra* de Cezar Petrescu, unde autorul oscilează între încadrarea în fantastic sau psihologic, adoptînd în cele din urmă o poziție de mijloc. Se întîlnesc și unele interpretări forțate, precum în cazul creației lui Pavel Dan. Acea îngroșare a liniilor personajelor din nuvelele sale ar părea să aibă mai degrabă o tendință satirică decît una vizînd fantasticul. Dat fiind că autorul a luat în discuție și unele creații mai puțin aderente la genul fantastic, este inexplicabilă omisiunea, în analiza operei sadoveniene, a romanului *Creanga de aur*, în care atmosfera legendară a începuturilor noastre este deosebit de bine realizată.

Sergiu Pavel Dan a adus, prin acest studiu, o contribuție însemnată într-un domeniu prea puțin investigat pînă acum. Densitatea materialului informativ, pertinența observațiilor, profunzimea analizelor fac ca lucrarea să fie de o permanentă utilitate în cercetarea anumitor aspecte ale creației culte.

Constanța Buzatu

GEORGE GANĂ, *Opera literară a lui Lucian Blaga*, București, Minerva, 1976, 414 p.

În șirul exegezelor consacrate creației lui Lucian Blaga, al căror număr a sporit considerabil în ultimul deceniu, *Opera literară a lui Lucian Blaga* (București, Minerva, 1976) de George Gană se înscrie ca una dintre cele mai cuprinzătoare și sistematice contribuții. Dacă nu se impune prin noutatea marcată a interpretării, cartea apare în schimb ca o monografie a operei, echilibrată, de tip clasic, subordonată premeditat rigorilor unei arhitecturi țintind a structura convingător, a disciplina propriul demers critic. Din cuprinsul celor aproximativ 400 de pagini nu lipsesc considerațiile, disocierile, intuițiile penetrante, și, adesea ori, subtile, analiza aderînd firesc la obiectul ei — o operă de mare anvergură — ale cărei reliefuri le ilumineză cu adecvare și discreție, într-o tentativă de elucidare a sensurilor în profunzime.

Delimitîndu-și cîmpul de investigare, autorul procedează, cum era de așteptat, ținînd seama nu atît de creșterea ritmic — cronologică a operei, cît de închegarea treptată a substanței sale lăuntrice, de împlinirea în timp a unor teme sau motive ce-i aparțin cu deosebire, în funcție de cristalizarea experienței interioare a poetului însuși, aceasta circumscrisă, și ea, unor factori obiectivi, istorico-biografici și culturali, ca și, deopotrivă, datelor structural-temperamentale ce-l particularizează pe Blaga ca individ. Din ultima categorie s-ar desprinde: sensibilitatea metafizică, sentimentul misterului cosmic, melancolia iscată de conștiința trecerii și a fragilității ființei umane, dublată compensatoriu, dar nu mai puțin dramatic, de un acut instinct al vieții, vocația creatoare. Din caracteristicile amintite, la care se adaugă o continuă deschidere spre cultura universală (constituind ceea ce autorul apreciază drept *fundamente* ale operei) va izvorî o viziune existențială dintre cele mai personale, premisă a întregii creații a poetului. Blaga asimilează cu fervoare, încă din perioada adolescenței, literatura națională. I se revelă de timpuriu valoarea spiritualității noastre populare. Îi devin accesibile treptat domenii ca filozofia, arta plastică, etnologia, mitologia, religia. Specificul civilizațiilor orientale, spiritul Eladei clasice și al Bizanțului sau cel al Occidentului european, trecînd prin Gotic, Renaștere, Romantism, Baroc sau curentele moderniste, îi vor suscita interesul constant ca filozof și teoretician al culturii. Rămîne de amintit poate, în acest context, faptul că apelul la sistemul filozofic propriu-zis al autorului *Poemelor luminii*, firesc, necesar în cazul oricărui comentariu privind literatura lui Lucian Blaga, apare dozat, G. Gană propunîndu-și și reușind să evite atît eroarea suprapunerii celor două planuri (liric și filozofic), cît și tentația condiționării lor reciproc abuzive. Fundamental lirică, filozofia (în care G. Gană va afla totuși mitul pe care-l consideră cel mai poetic al creației lui Blaga, cel al „fondului generator al lumii", al Marelui Anonim, „Dumnezeul — Demon", cum sintetiza gînditorul însuși într-o definiție-metaforă) rămîne pentru

cercetător, pe drept cuvînt, un capitol distinct, demonstraţie conceptuală, oricîte reverberaţii ar trimite liricii şi teatrului, în vreme ce opera literară se întregeşte ca produs al imaginaţiei contemplatoare şi a unui limbaj specific. Se fixează cu discernămînt atitudinea poetului faţă cu principalele direcţii ale culturii epocii (folclor naţional, sămănătorism, gîndirism, avangardă etc.), stăruindu-se asupra afinităţilor sale, reale, cu expresionismul. G. Gană află aici, ca şi alţii, cu argumente în plus, un fenomen electiv, de paralelism şi de aderare consubstanţială — Blaga anticipă metoda „expresionistă" înaintea oricărui contact cu expresioniştii — nicidecum influenţe sau tendinţă de afiliere cu orice preţ. Prin cîteva aspecte definitorii (năzuinţă spre absolut, aspiraţie creatoare, sentiment metafizic, esenţializare, vizionarism mitic, cult al arhaicului şi originarului) expresionismul convine propriei formule artistice a scriitorului. Cercetătorul subliniază configuraţia expresionistă a celor mai caracteristice poeme din acest punct de vedere (şi am observa că ele aparţin, aproape în exclusivitate, primelor etape de creaţie), conform unui criteriu tematic sau stilistic, insistînd totodată asupra operei dramatice a poetului, ce răspunde în bună măsură principalelor deziderate ale „teatrului nou" (fond metafizic, personaje esenţializate reprezentînd puteri imaginare). Nu este trecută cu vederea teza prin care Blaga corelează, în sens larg, vocaţia esenţializatoare a expresioniştilor, cu înclinaţia spre stilizare, decurgînd din îmbinarea detaliului cu abstractul, proprie culturii populare. În economia lucrării, se înregistrează în genere reperele comune creaţiei lui Blaga şi expresioniştilor, subiectul nu pare a fi însă, deocamdată, epuizat. Rămîne încă a se aprecia măsura şi modul particular în care creaţia lui Blaga se integrează în expresionism, a se remarca ceea ce, ca mare scriitor, aduce el însuşi inedit, original, „noului stil" european ; a se deosebi, în ultimă instanţă, ceea ce îl separă pe Blaga de expresionişti.

Analiza aplicată poeziei se caracterizează prin coerenţă, cu toate numeroasele subcapitole ce ilustrează motivele — teme din a căror interpătrundere ia naştere universul liric : „haosul diafan", lumina, atracţia neptunică, „pămîntul transparent", „cosmosul diafan", tăcerea, somnul, „marea trecere", „mirabila sămînţă", „lumea — poveste" etc. Unul dintre dezavantajele metodei ar decurge din faptul că, avîndu-se mereu în obiectiv creaţia integrală (ce surprinde, cu toate transformările de la un volum la altul, prin pregnanţă şi relativă unitate stilistică), se pierd totuşi uneori din vedere poeme reprezentative mai mult decît altele, se ignoră capodopera în favoarea unor versuri de mai restrînsă semnificaţie. G. Gană rămîne, apoi, încă dator la capitolul *tehnica poeziei*, subînţeles pretutindeni, dar numai în parte abordat. Dacă se reconstituie detaliat mitosul operei, în reflexele sale cele mai îndepărtate, evidenţiindu-se acumularea surselor pînă la topirea lor într-un aliaj unic — un foarte original univers poetic, se insistă mai puţin asupra procedeelor prin care Blaga îşi asumă mitul (extrem de numeroase, variate şi ingenioase : de la recrearea sau reinterpretarea unui mit, la invertirea termenilor săi, de la ţandăra de legendă încrustată, polarizînd înţelesurile lirice, pînă la elaborarea miturilor proprii, de unde posibilităţile expresive nelimitate) precum şi asupra perspectivei din care o face. Mitul este pentru autorul lui *Zamolxe* şi al *Meşterului Manole* nu numai o modalitate de a întîlni tradiţia, ce-i poate satisface aspiraţia spre comunicarea cu un fond primordial, arhaic. Poetul abordează mitul din perspectiva unei conştiinţe moderne, el aparţinînd unei serii ilustre, de mari creatori ai secolului al XX-lea, ce se afirmă ca originali cunoscători şi interpreţi ai miturilor. Şi aici, din nou, un subiect deschis.

Există însă în lucrarea lui G. Gană o serie de intuiţii remarcabile, între care folositoare sugestii pentru o estetică a operei. Vocaţia demiurgică a scriitorului, observă exegetul cu deplină îndreptăţire, „se realizează prin proiectarea propriei substanţe sufleteşti într-un univers imaginar", trăsătură accentuată, cu totul specifică lui Blaga, „corola de minuni a lumii" fiind deopotrivă „imagine esenţializată a universului şi proiecţie a eului". Se detaşează, de asemenea, capitole în care demonstraţia este condusă cu măiestrie *(Fauna, Cosmosul diafan, lumea — poveste* sau cel închinat eroticii). Se constată de pildă că, în ce priveşte repertoriul animalier, nu este vorba doar de „preluarea unei figuraţii păgîne şi

creștine", ci și de o ridicare la simbol. Am spune — urmînd ideea de mai sus — că poetul rescrie un *bestiar* al său, în care viețuitoarele pe care le preferă se învăluie de lumina tărîmului poeziei în care pătrund. În capul seriei stă *inorogul*, pe care Blaga, ca și Cantemir, și-l revendică drept proiecție simbolic — ideală. La fel de exacte și pătrunzătoare în ordinea argumentării sînt și interpretările ce se referă la universul poetului, văzut ca „sinteză între lumea fenomenală și un absolut ontic spre care se aspiră", în care „satul minunilor, muntele magic, pădurea în care trăiește cerbul cu stea în frunte sau unicornul nu mai sînt imagini poetice ale lumii reale sau sînt în așa măsură transfigurate, încît apar mai degrabă ca spații ideale în care se concentrează substanța universului". Nota jubilatorie, alături de o poezie a lamentației ar defini în esență, după opinia autorului studiului, lirica erotică a lui Blaga, dedublare avîndu-și originea în metafizica, deloc senină, a unei naturi duale. În această dualitate caracterial-temperamentală, loc geometric al unor impulsuri contrarii configurînd o dramă existențială și de cunoaștere (instinct vital, spirit solar, panic — elan creator, aspirație spre absolut sau, transpunînd la nivelul operei, lumină-întuneric, „obrăzare" intersanjabile între Dumnezeu și Satana) și-ar putea afla punctul de plecare o viitoare exegeză. Profilul scriitorului, așa cum se limpezește încă o dată, se apropie nu atît de cel al părintelui lui *Faust*, cu care s-au semnalat unele corespondențe ținînd de concepția sau atitudinea creatoare, cît de imaginea eroului lui Goethe însuși „aplecat peste întrebările lumii", asemenea poetului în autoportretul liric din cunoscuta *Scrisoare*.

La fel de meritorie — secțiunea consacrată prezentării creației dramatice, de factură expresionist-lirică, cu personaje încarnînd ipostaze ale „puterilor" interioare, adesea ale laturilor duale ale sufletului poetului. Nu lipsit de tensiune și conflict, acest teatru pare a împlini aspirația lui Blaga spre o lărgire a cadrului expresiei și dincolo de universul poeziei. Dramele sale impun, și remarca e demnă de reținut, o viziune asupra istoriei, cele mai multe devenind de fapt piese ale rezistenței etnice, „ale perpetuării milenare a unui fel de a înțelege lumea". Altele apar ca drame ale creației: *Meșterul Manole* (detașîndu-se între toate, prin maniera în care se convertesc în viziune poetic-dramatică scheletul teoretic, meditația abstractă), *Anton Pann*. Este aceasta, pînă acum, și cea mai stăruitoare investigare a sensurilor și resorturilor creației dramatice a marelui poet, capitol inedit, singular, în teatrul românesc.

Rodica Șuiu

LUIS J. PRIETO, *Études de linguistique et de sémiologie générales*, Droz, Genève — Paris, 1975, 196 p. *Pertinence et pratique*, Ed. de Minuit, Paris, 1975, 144 p.

Cunoscut în cercetarea lingvistică actuală prin lucrări ca, *Principes de noologie, fondements de la théorie fonctionnelle du signifié*, La Haye, Mouton, 1964, sau *Messages et Signaux*, Paris, P.U.F., 1966, Luis Prieto, fost profesor la Universitatea din Cordoba (Argentina), în prezent la Universitatea din Geneva, revine în atenția specialiștilor cu două noi lucrări.

Études de linguistique et de sémiologie générales este, de fapt, o culegere de articole apărute în reviste de specialitate între anii 1954—1974. Autorul le reunește în volum, stabilindu-și, în finalul celor care datează de mai mult timp, într-o „postfață", atitudinea actuală față de problemele discutate.

Interesantă ni se pare, spre exemplificare, experiența primului articol, *Opposition et contraste*.

Sprijinindu-se pe cele două definiții ale fonemului, cea din *Principiile* lui Trubețkoi și cea din *Proiectul* Cercului lingvistic de la Praga (*Projet de terminologie phonologique standardisée*, „Travaux du Cercle linguistique de Prague", vol. 4, p. 311), Prieto atacă aici problema, destul de spinoasă, a sintaxei fonologice care i-ar permite, după cum mărturisește, „de voir plus clair aussi dans l'autre syntaxe, la syntaxe tout court" (p. 24).

Inițial, el amendează cele două definiții ale fonemului, încercînd să demonstreze că nu acesta reprezintă unitatea fundamentală a fonologiei. Fonemul, contrar celor două definiții menționate, poate fi divizat în unități mai mici și succesive. Trăsătura pertinentă capătă statut de unitate fundamentală (p. 6). Influența lui Martinet este evidentă (v. „Lingua", vol. I, p. 34—58, *Où en est la phonologie*) și mărturisită în „postfața" la acest articol.

Pe baza celor arătate mai sus, Prieto stabilește dicotomia *oppositionnel / contrastif* și cu ajutorul ei încearcă să construiască sau, mai bine zis, să descopere o sintaxă fonologică. El merge astfel către o definiție sintagmatică a unităților fonologice, lucru neglijat, după opinia sa, de majoritatea cercetătorilor care își îndreaptă atenția către definiția de tip paradigmatic (p. 10). El stabilește legături strînse între cele două axe și încearcă, pe baza relației *expresie — conținut*, alăturînd și considerații asupra unor elemente suprasegmentale, să definească statutul unor unități fonologice superioare *(silabă, cuvînt fonologic)*, raportul în care se găsesc acestea cu fraza, tinzînd, în cele din urmă, către o combinatorie al cărei scop ar fi „de calculer tout texte possible dans la langue en question" (p. 26).

În „postfața" la acest articol, autorul revine asupra afirmațiilor anterioare, atenuîndu-le, nuanțîndu-le sau chiar negîndu-le. El reduce, spre exemplu, dicotomia *oppositionnel / contrastif* și topește aceste două trăsături într-una singură: „Je ne parle plus aujourd'hui, comme je le faisais dans cet article, de *traits* oppositionnels et de *traits* contrastifs, mais je considère que le contrastif et l'oppositionnel se retrouvent ensemble pour constituer un trait caractéristique" (p. 24—25).

După cum am arătat, la baza acestui articol au stat ideile lui André Martinet care, în acel timp, considera fonemul drept un concept operatoriu a cărui definiție rezulta din necesitățile analizei.

Prieto revine arătînd că, totuși, „Le sujet parlant «sent» le phonème, c'est à dire que celui-ci a pour lui une réalité, et cela ne peut s'expliquer que par le rôle particulier qui revienne, dans l'acte de communication, à un ensemble de traits pertinents constituant un phonème et seulement à un tel ensemble" (p. 26). Autorul încearcă să determine acest rol (v. *Principes de noologie*, p. 99—103, și *Pertinence et pratique)* caracterizînd fonemul ca unitate de identificare a *foniei* și raportînd această problemă la corelația dintre două noțiuni: *l'objet composé* și *l'objet composant*.

Felul în care autorul își redefinește pozițiile, obiectivitatea cu care revine asupra unor idei avansate cu ani în urmă, sînt remarcabile. Observația este valabilă și pentru celelalte articole din acest volum, care abordează probleme diverse, începînd cu definiția fonemului, trecînd prin analiza noțiunilor de conținut, expresie, conotație, oprindu-se asupra comunicării și, în final, asupra semnului ca instrument. Spațiul acestei prezentări nu ne permite o discuție mai aprofundată a acestor contribuții. Semnalăm această apariție care readuce în atenția celor interesați, într-o manieră interesantă și personală, probleme acute ale lingvisticii generale.

*

* *

Cea de a doua lucrare menționată are o structură oarecum asemănătoare celei dintîi, în sensul că, inițial, capitolele cărții au fost gîndite ca articole separate destinate fie publicării în *Enciclopedia del Novecento*, Roma, 1975, fie prezentării la Congresul Asociației internaționale de semiotică. Abordînd probleme aparent diverse, ele se adună, totuși, unitar în jurul unei ipoteze care le integrează titlului general: *Pertinence et Pratique*.

Ideea care a generat aceste eseuri își are sursa în concepția saussuriană asupra obiectului lingvisticii, concepție care, cum arată și Prieto, se sprijină pe un dublu postulat, obiectul lingvisticii fiind dat de: a) actul conștient al producerii sunetului și b) sistemul care integrează acest act conștient. În rezumat, dicotomia *langue / parole*. Această disociere îi permite însă lui Prieto să afirme că unele probleme tratate de lingvistică „n'ont rien de spécifiquement linguistique, mais relèvent de la théorie de la connaissance" (p. 9). Cum ajunge la această afirmație?

Autorul ia ca punct de plecare al demonstraţiei sale opoziţia dintre sunet şi fonem, idee fundamentală a fonologiei pragheze. Acceptă această distincţie privind-o însă din alt unghi ; sunetul nu se confundă cu fonemul, în sensul că nu sunetul este cel care impune subiectului vorbitor anumite particularităţi, ci subiectul este cel care extrage din infinitatea de trăsături ale unui sunet *anumite* „trăsături pertinente" ce i se relevă în funcţie de un „punct de vedere" din care consideră sunetul, într-o practică a comunicării unde sunetele devin unelte. Obiectul fonologiei este deci, pe scurt, „la façon dont le sujet parlant connaît les sons" (p. 156).

Prieto, în argumentaţia sa, se sprijină, la rîndu-i, tot pe un dublu postulat : a) „un objet matériel est, sans aucun doute, «inépuisable», en ce sens qu'on ne peut jamais lui rencontrer toutes les caractéristiques qu'il présente ou, du moins, qu'on ne peut jamais affirmer qu'on les lui reconnaît toutes" (p. 153—154) şi b) „...à la différence d'un objet matériel, l'objet de pensée qu'est celui des sciences de l'homme est «épuisable», c'est-à-dire qu'il présente un nombre défini de caractéristiques, dont la totalité peut être reconnue comme telle" (p. 154).

Acest postulat generează un tip de cunoaştere care reprezintă, pentru autor, adevărata „cunoaştere obiectivă". Ea nu se confundă cu reflectarea pasivă a obiectului ci provine din faptul că pertinenţa trăsăturilor ce definesc obiectul este impusă de subiect. Numai prin acest demers poate fi concepută istoricitatea cunoaşterii. Cunoaşterea obiectivă, în sens tradiţional, este redefinită de Prieto prin termenul de „cunoaştere ideologică" ; „c'est-à-dire une connaissance de la réalité matérielle qui est censée découler de façon nécessaire de ce qu'est son objet" (p. 159). Astfel, modelul fonologic, în lectura lui Prieto, permite valorificări deosebit de interesante.

Distincţia *sunet — fonem,* considerată de majoritatea lingviştilor ca o distincţie statică, anistorică, este reconsiderată de Prieto dintr-un punct de vedere dialectic. Revalorificînd superior achiziţiile fonologiei pragheze — şi, în aceeaşi măsură, concepţia saussuriană — concluzia la care ajunge este că identitatea sub care un obiect material este cunoscut este rezultatul unei *practici* şi presupune că „à la base de toute connaissance se trouve une structure analogue à une langue" (p. 10). Limba devine o „structură semiotică" care manifestă o funcţie. Funcţia manifestată de limbă este funcţia de comunicare şi ea poate fi identificată în vorbire (parole). Ea apare ca un instrument de comunicare, ca o praxis, emanaţie a unei structuri pe care, în acelaşi timp o explică. Numai în acest sens trebuie înţeleasă afirmaţia conform căreia „o structură analogă unei limbi" se află la baza procesului de cunoaştere. Nu este vorba de o hegemonie lingvistică ci numai de un model. Nu trebuie să înţelegem că la baza oricărui proces de cunoaştere s-ar afla o limbă. Structura care determină un anumit tip de cunoaştere poate fi o structură semiotică. Limbile sînt şi ele „structuri semiotice" iar funcţia lor predominantă este comunicarea. Însă aceasta nu este proprie numai structurilor lingvistice ci şi altor tipuri de structuri, nelingvistice. Putem extrapola modelul lingvistic, în cadrul unei semiologii a comunicării, tuturor sistemelor de comunicare. Aceasta în cadrul unei semiologii generale care s-ar confunda, în ultimă instanţă, cu totalitatea a ceea ce autorul numeşte „les sciences de l'homme".

Pornind deci de la modelul fonologic, Prieto încearcă să demonstreze că aceste „sciences de l'homme" au drept obiect de studiu nu realitatea materială ci demersurile care duc la cunoaşterea şi modificarea ei printr-o *practică.* Toate cele cinci articole, fie că e vorba de „Sémiologie de la communication", „Sémiologie de la connotation", „Langue et Parole", „Langue et code non linguistique" sau „Pertinence et idéologie", se structurează în jurul acestei teze pe cît de originală pe atît de interesantă.

Iulian Popescu